

Természetvédelem - ökoturizmus kézikönyv

„...a legparányibb élőlénynek is megvan a pontos helye az örök Rendben, amit Természetnek nevezünk”

Herman Ottó

Természeti örökségünk az ország földrajzi fekvésének, életföldrajzi helyzetének és földtörténeti múltjának köszönhetően ma még viszonylag gazdag. Területünkön három éghajlati körzet /atlanti-alpi, kontinentális és szubmediterrán/ elemei keverednek és különböző eredetű flóra, és faunaelemek találkoznak. Földtani és természetföldrajzi viszonyaink változatossága miatt kis területen változatos, sokféle élőhelytípus alakulhatott ki. Biológiai gazdag élőhelyeink éppen mozaikosságuk, sokrétegességük miatt igen sérülékenyek, stabilitásuk viszonylag kicsi, széttöredezésük és elszegényedésük veszélye nagy. Flóránk - faunánk különösen értékes reliktumai az úgynevezett bennszülött /endemikus/ fajok. Különösen értékes maradvány fajok a reliktumok. Magyarország területén kb 2800 növényfaj alkotja az edényes flórát, melyhez további 800 mohafaj társul. 470 növénytársulást tartunk nyilván, az állatfajok száma kb 42000. Az állatfajok sorában 83 emlős, 375 madárfaj, 18 kétélű, 15 hüllő, 81 halfaj, 41.460 gerinctelen állatfaj fordul elő. Az ország erdősültsége 19,2%, a természetközeli erdők aránya alig haladja meg a 9% -ot.

A természetvédelem fogalma:

A természetvédelem fogalma az elmúlt évek alatt sokat változott. Általános megközelítés szerint természetvédelmen elsősorban tudományos, kulturális gazdasági szempontból kiemelkedő jelentőségű természeti értékek védelmét, megőrzését és fenntartását értjük.

A természetvédelem a természet, az élő és az élettelen természeti értékek, valamint a természeti területek megóvását, hosszú távú fenntartását jelenti.

A természet fogalmán a Földön eddig végbement folyamatos fejlődés eredményeként, az ember társadalmi tevékenységétől függetlenül kialakult dolgok, szervezetek, jelenségek és folyamatok fejlődéstörténetileg összehangolódott, nagyrészt önszabályozó rendszerét értjük, amelynek két fő része az élettelen és az élő természet.

A természetvédelem holisztikus elvéből fakadóan a természeti értékek és a természeti területek védelmét nem lehet kizárólag a jogszabályok alapján védetté nyilvánított objektumokra (pl. fajokra, élőhelyekre) korlátozni, hanem az egész rendszereket a hozzájuk tartozó védőövezetekkel, indokolt esetben egész természetes tájakat, azok ökológiai potenciáljával együtt kell védelemben részesíteni. Ennek megfelelően a természet védelme körében meg kell különböztetni egymástól a természet általános védelmét, amely kiterjed valamennyi természeti értékre és területre, másfelől a hagyományos természetvédelmet, amely a külön jogszabállyal kiemelt oltalomban részesített természeti értékeket és földterületeket foglalja magában.

Az általános természetvédelem tehát minden természeti értékre és természeti területre kiterjed, és magában foglalja a tájvédelmet, a vadon élő élővilág (élő szervezetek) általános védelmét, az élőhelyek általános védelmét, a földtani természeti értékek általános védelmét, valamint a természeti területek védelmét egyaránt.

A természetvédelem célja és tárgyai

A természetvédelem célja a természet kialakult működési és megújulásra képes rendje fennmaradásának biztosítása, ennek érdekében:

- az élő és az élettelen természeti környezet természetes vagy természetközeli állapotának a jelen és a jövő nemzedékek számára való megőrzése,
- a nemzeti vagyon sajátos és pótolhatatlan részét képező természeti értékek és területek megóvása, fenntartása, kezelése, a természetes regenerációs folyamatok elősegítésével állapotuk javítása, továbbá
- a természeti erőforrásokkal történő takarékos és ésszerű gazdálkodás biztosítása, a természeti örökség és a biológiai sokféleség oltalmazása.

A megfogalmazott definíció alapján, ha nagyon tömören kellene vázolni a természetvédelem célját, akkor azt a fenntartható természethasználattal lehetne jellemezni. Ezen általános elveken túlmenően konkrétan is meghatározza a természetvédelem célját mind az általános természetvédelem, mind pedig a hagyományos (kiemelt védelmet biztosító) természetvédelem tekintetében. A természetvédelem céljai körébe tartozik a természeti értékek és területek állapotának értékelése, megóvása, őrzése, fenntartása, helyreállítása és fejlesztése, továbbá a természet védelméhez fűződő érdekek érvényesítése, a természet védelmével kapcsolatos közhatalmi és kezelési tevékenységek ellátása, valamint a tudatformálás.

Passzív természetvédelem

Megengedi a területen lezajló jelenségek megfigyelését esetleg tudományos megfigyeléseiről is gondoskodik, de szabadon hagyja érvényesülni a természetes folyamatokat.

Aktív természetvédelem:

Tevőleges beavatkozás a természetes folyamatokba /rehabilitáció/

Természeti érték alatt értjük a természeti erőforrást, az élővilág és a fennmaradásához szükséges élettelen környezetét, valamint a természeti erőforrásnak nem minősülő környezeti elemet, beleértve a védett természeti értéket is.

Természeti terület valamennyi olyan földterület, amelyet elsősorban természetes vagy természetközeli állapotok jellemeznek. Természetközeli állapotú az az élőhely, táj, életközösség, amelynek kialakulására az ember csak csekély mértékben hatott, a benne lejátszódó folyamatokat többségükben az önszabályozás jellemzi, és közvetlen emberi beavatkozás nélkül is fennmaradnak.

A hagyományos (kiemelt védelmet biztosító) természetvédelem tárgyai a védett természeti értékek (más néven természetvédelmi értékek), valamint a védett természeti területek.

A természetvédelem tárgyai a klasszikus csoportosítás szerint lehetnek:

- földtani értékek (pl. barlang, ásványok és ősmaradványok, kunhalom),
- víztani értékek (pl. forrás, láp, víznyelő, tó, vízesés),
- növénytani értékek (növényfajok, növénytársulások, gombafajok),
- állattani értékek (emlősök, madarak, hüllők, kétéltűek, halak, gerinctelenek, háziállatok),
- tájképi értékek,
- kultúrtörténeti értékek (pl. történelmi emlékhely, néprajzi értékek, műemléki környezet),
- természeti területek, élőhelye

Természeti érték és természeti terület védetté nyilvánítása

Természeti érték és természeti terület kiemelt oltalma védetté nyilvánítással jön létre. Ha védett természeti érték vagy terület védelme csak különleges intézkedésekkel biztosítható, a természeti értéket, területet fokozottan védetté kell nyilvánítani.

A védetté nyilvánítással kapcsolatos alapvető tudnivalókat a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. Tv /továbbiakban Tvt./ 22 – 27. §-ai tartalmazzák.

Védetté nyilvánításra bárki javaslatot tehet, a védetté nyilvánítás hivatalból is kezdeményezhető.

Az országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítást az illetékes nemzeti park igazgatóság készíti elő. Helyi jelentőségű védett természeti terület kialakítása esetén a helyi védetté nyilvánítást előkészítő települési önkormányzati jegyzőnek be kell szerezni a nemzeti park igazgatóság nyilatkozatát arról, hogy kívánja-e a terület országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítását, vagy egyetért a helyi jelentőségű védettséggel.

A védetté nyilvánítást megelőző előkészítési szakaszban el kell készíteni a 30/2001./XII. 28. KÖM rendelet szerinti tartalommal a terület természetvédelmi kezelési tervét, mely a védetté nyilvánító miniszteri rendeletben kerül majd kihirdetésre.

Természeti területet országos jelentőségű terület esetén a környezetvédelmi és vízügyi miniszter, helyi jelentőségű terület esetén az önkormányzat rendeletben nyilvánít védetté.

Természeti értéket védetté, ill. fokozottan védetté, valamint természeti területet fokozottan védetté a környezetvédelmi és vízügyi miniszter nyilvánít miniszteri rendelettel.

A védett természeti területek kategóriái a nemzeti park (NP), a tájvédelmi körzet (TK), a természetvédelmi terület (TT) és a természeti emlék (TE). Ezen alapkategóriák gyűjtőfogalma a védett természeti terület. Járulékos kategóriák az erdőrezervátum, a bioszféra rezervátum, valamint a tudományos rezervátum.

Az országos jelentőségű védett természeti terület NP, TK, TT és TE, a helyi jelentőségű védett természeti terület TT, TE, lehet.

A törvény erejénél fogva (ex lege) védelem alatt áll (külön védetté nyilvánítás nélkül) valamennyi forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár, amelyek közül a védett forrás, víznyelő, kunhalom és földvár TE-nek, a védett láp és szikes tó pedig TT-nek minősül.

A törvény erejénél fogva fokozottan védett a nemzeti park természeti övezete, a bioszféra rezervátum magterülete, továbbá az erdőrezervátum magterülete.

Egyes védett természeti területi kategóriára jellemző a zonáció, így a nemzeti park övezetei a természeti övezet, a kezelt övezet és a bemutató övezet, a bioszféra rezervátum és az erdőrezervátum pedig magterületből és védőzónából áll.

Védett természeti területet szükség esetén védőövezettel kell ellátni. A védőövezet rendeltetése, hogy megakadályozza, vagy mérsékelje azoknak a tevékenységeknek a hatását, amelyek a védett természeti terület állapotát vagy rendeltetését kedvezőtlenül befolyásolják. A védőövezet általában nem védett, és nem tévesztendő össze az erdőrezervátum és a bioszféra rezervátum védőzónájával, amely mindenkor védett természeti terület.

A terület nélkül védetté nyilvánított természeti értékek, azaz a védett természeti értékek főbb csoportjai a következők:

- növénytani (botanikai) érték,
- állattani (zoológiai) érték,
- földtani és talajtani érték,
- víztani érték,
- tájképi és kultúrtörténeti érték.

Hazánkban 10 nemzeti park, 38 tájvédelmi körzet, 140 (országos jelentőségű) természetvédelmi terület és 1 (országos jelentőségű) természeti emlék van, 816.000, ha összes kiterjedéssel, melyből 110.000, ha fokozottan védett. Ezen országos jelentőségű védett természeti területek 47%-a erdő, 26%-a gyepek, 12%-a pedig szántóterület.

A helyi jelentőségű védett természeti területek összes kiterjedése 34.000 ha. Magyarország területének így összesen 9,8 %-a áll természetvédelmi oltalom alatt.

A terület nélkül védett természeti értékek közül a természetvédelmi oltalom alatt álló növényfajok száma 516, ebből fokozottan védett 52, a természetvédelmi oltalom alatt álló állatfajok száma 855, ebből fokozottan védett 84, a védelem alatt álló barlangok száma 3341, melyből fokozottan védett 125.

Tájvédelem:

Tájvédelem: A tájhasznosítás és a természeti értékek felhasználása során a tájak természetes és természetközeli állapotának a megőrzése, továbbá a tájak esztétikai adottságait és jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról való gondoskodás.

A tájvédelem feladatai a jogszabályi háttér következtében megoszlanak a természetvédelmi oltalom alatt álló (védett), és a természetvédelmi oltalom alatt nem álló (nem védett) területek esetében. Az utóbbi védelmet általános tájvédelemnek nevezik.

Az általános tájvédelem az ország teljes területére vonatkozóan, a tájvédelem fogalom-meghatározásában foglalt célok elérése és érvényesítése érdekében tevékenykedik. E körbe általában a külterületek tartoznak, belterületi részek csak kivételes esetben (pl. természeti területeket, egyedi tájértékeket érintően).

Az általános tájvédelmi feladatok

Az épületek, építmények, nyomvonalas létesítmények, berendezések külterületi elhelyezése során gondoskodni kell azoknak a természeti értékek, valamint a mesterséges környezet funkcionális és esztétikai összehangolásával történő tájba illesztéséről.

Gondoskodni kell a használaton kívül helyezett épületek, építmények, nyomvonalas létesítmények, berendezések új funkciójának megállapításáról, illetve ennek hiányában megszüntetésükről, elbontásukról, az érintett területnek a táj jellegéhez igazodó rendezéséről.

A település- és területrendezés ill. fejlesztés, különösen a terület-felhasználás, a telekalakítás, az építés, a használat során kiemelt figyelmet kell fordítani a természeti értékek és rendszerek, a tájképi adottságok és az egyedi tájértékek megőrzésére.

Művelési ág változtatás, más célú hasznosítás csak a táj jellegének, szerkezetének, a történelmileg kialakult természetkímélő használat által meghatározott adottságoknak és a természeti értékeknek a figyelembe vételével lehetséges.

Biztosítani kell, hogy a gazdálkodással összefüggő épületek, építmények, létesítmények és berendezések elhelyezése, mérete, funkciója és száma alkalmazkodjon a táj jellegéhez.

Biztosítani kell a jellegzetes tájképi elemek fennmaradását

A természetvédelem története Magyarországon

Hazánk természeti képén való kedvezőtlen átalakítási folyamatok váltották ki a természetvédelemmel kapcsolatos első intézkedéseket, melyek elsősorban az erdőségek és azok élővilágának a megóvásával foglalkoztak.

Zsigmond király 1426-ban rendelkezést adott ki az erdők kímélésére és okszerű művelésére. E szerint „azon erdőrészeket, amelyek fái kivágattak, felszántását semmi szín alatt ne engedjék meg, hogy újra erdő nőhessen fel”

Az ipari tevékenység, a török uralom és a különféle háborúk ugyancsak az erdők nagymértékű pusztulását eredményezték. 1879-ben megjelent az erdőtörvény, amely már kiemelten védendőnek nyilvánította... „a magasabb hegyek kőgörgetein” lévő erdőket. Így az erdőkkel együtt szép tájak, sok értékes geológiai képződmény és erdei élővilág menekülhetett meg az értelmetlen pusztítástól.

Ezt az időszakot akár a természetvédelem előtörténetének is nevezhetjük. Erre az időszakra, a figyelemfelhívás mozgósításra törekvés volt jellemző, de a kezdeményzések nagyrészt kudarcba fulladtak.

A következő időszaknak tekinthető rész már jelentős eseményeket hozott.

Fontos állomás a hazai természetvédelemben a Magyar Ornitológiai Központ létrehozása, melynek 1893-tól haláláig Herman Ottó volt a vezetője.

1894.-ben a mezőgazdaságról és a mezőőrségről rendelkező XII törvénycikk a hasznos madaraink és emlőseink védelméről fogalmazott meg természetvédelmi előírásokat, védelmet nyújtva már nemcsak a védett hasznos madaraknak, de azok tojásainak és fészkeiknek is.

1899.-ben megjelent Chernel István munkája „Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre”.

1901.-ben pedig kiadták Herman Ottó könyvét a „Madarak hasznáról és káráról”. Herman Ottó később még 14 könyvet adott ki melyből kiemelkedő „A magyar halászat könyve”

1906-tól a vallás és közoktatásügyi miniszter kötelezővé tette a népfőiskolákban a Madarak és Fák Napja megünneplését.

Ebben az időszakban az ornitológusok és erdészek szerepe volt jelentős.

1919.-ben a Tanácsköztársaság idején fontos intézkedés volt az erdők köztulajdonba vétele.

A természetvédelem átfogó szabályozása érdekében fontos szerepet játszott a Magyar Földtani Társaság, a Magyarhoni Földtani Társulat. Ebben a folyamatban kiemelkedő volt Kaán Károly 1932.-ben megjelent „Természetvédelem és Természeti Emlékek” című munkája.

1935.-ben meghozott erdőtörvény az 1954 évi IV törvénycikk volt az mely a legmagasabb jogforrással, törvénnyel szabályozta a természetvédelmi feladatokat. Ez egyben elrendelte a Természetvédelmi Tanács a megalakítását. Ennek első elnöke Kaán Károly lett. A Természetvédelmi Tanács a 197 természeti értékünket nyilvánította védetté.

A II. világháború pusztításai után a1947.-ben alakult ujja az Országos Természetvédelmi Tanács.

Madárvédelmi szempontból fontos volt a Minisztertanács 59/1954 sz. rendelete mely fokozott védelemben részesítette a mező, erdőgazdasági, természetvédelmi szempontból a madarakat.

Jelentős a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1961-ben megjelent 18 sz. rendelete, amely nemcsak a természetvédelem szempontjából védelemre érdemes értékek körét határozza meg, de rendelkezik védetté nyilvánításukról, kezelésükről, a természetvédelem szervezetéről. Ekkor vált először külön az erdők és a természetvédelem jogi szabályozása. E jogszabály 1§.—ban kimondja: A természetnek azon tárgyait, amelyek megőrzése és fenntartása tudományos vagy kulturális érdek, védelem alá kell helyezni, és óvni kell minden olyan hatástól, amely fennmaradásukat vagy sajátos természeti tulajdonságukat sérti, vagy veszélyezteti. Ez a szabályozás hozta létre a Minisztertanácsnak alárendelten az Országos Természetvédelmi Hivatalt.

1962-től a következő évtizedben a védett területek kiterjedése 15 ezer hektárra emelkedett mely az ország területének két ezrelékét sem érte el, jelentős azonban madárfajok és barlangok védelmében végzett tevékenység.

1971.-ben új fejezet kezdődött a természetvédelem történetében. Az ekkor kiadott 12/1971 /VI.11/ Kormányrendelet alapvető jelentőségű, hiszen először teszi lehetővé nemzeti park létesítését, mely lapján létrejött 1972-ben első nemzeti parkunk a Hortobágyi Nemzeti Park. Ez a jogszabály ugyanakkor különválasztotta az országos és helyi jelentőségű értékek védelmét.A hetvenes évek közepén elkészült a 15 évre szóló távlati természetvédelmi program.

A következő tizenöt évben a védett területek nagysága 600.000 hektár fölé emelkedik

Hazánk első környezetvédelmi törvényének az elfogadására 1976.-ban került sor /1976 évi II.sz.tv/ amely közvetlen kihatással volt a természeti értékek védelmére is. Védendő környezeti elemként minősítette a földet, vizet, élővilágot, tájat. Alapelvei közé tartozik többek között az a 2§/2/ bek szerint, hogy minden állampolgárnak joga van arra, hogy emberhez méltó környezetben éljen.

Ehhez kapcsolódik az Alkotmány 1989 évi módosítása mely 18.§-ában sajátos környezethez való jogról szól „A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez”. A másik szabályozási hely a 70/D§ ezt a jogot a fizikai és mentális egészség biztosításához szükséges eszközként kezeli.

1977.-ben az Országos Környezet és Természetvédelmi Tanács megszűnik és beleolvadt az Országos Környezet és Természetvédelmi Tanácsba. Az 1977 évi 23 tvr. alapján létrejön az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal.

A védett növényfajok számát 1982 évi jogszabályok 340 fajban állapították meg .1988.-ban a védett növény és állatfajok száma 619-re növekedett

A természetvédelem szervezeti rendje napjainkban

A Környezetvédelmi Minisztériumba 1987.-ben beolvadt a volt Országos Vízügyi Hivatal és azóta Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumként működik. Rövid ideig ez a minisztérium gondozta a területfejlesztés, műemlékvédelem ügyét is és elnevezése többször változott. Jelenleg a Környezetvédelmi és Vízügyi minisztériumon belül a természetvédelem szakmai irányítását szakállamtitkár vezetésével a minisztérium szervezeti egységeként működő természet és környezetmegőrzési szakállamtitkárság irányítja

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium természet és környezetmegőrzési szakállamtitkársága a szakmai irányító szerve a 9 Nemzeti Park Igazgatóságnak melyek önálló költségvetésű területi szervként működnek, alapvetően kezelő szervezetként.

A természetvédelmi hatósági feladatokat első fokon a Környezetvédelmi Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőségek látják el azzal, hogy a Nemzeti Park Igazgatóságok alapfeladatát képezi ezen hatósági ügyek szakmai előkészítésében való közreműködés valamint a területi őrzés és ellenőrzés. A másodfokú természetvédelmi hatóság az Országos Környezetvédelmi Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség.

A Felügyelőségek illetékességi illetve a Nemzeti Park Igazgatóságok működési területeit pedig a 347/2006/XII. .23/ Korm. rendelet mellékletei határozzák meg

A nemzeti park igazgatóságok a következők:

- Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság (ANPI), Jósvafő;
- Balatoni Nemzeti Park Igazgatóság (BNPI), Csopak;
- Bükk Nemzeti Park Igazgatóság (BNPI), Eger;
- Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság (DDNPI), Pécs;
- Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINPI), Esztergom
- Fertő-Hanság és Órségi Nemzeti Park Igazgatóság (FNPI), Sarród;
- Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság (HNPI), Debrecen;
- Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság (KNPI), Kecskemét;
- Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság (KMNPI), Szarvas

A Nemzeti Park Igazgatóságok végzik többek között a természetvédelmi kezelési feladatokat. A Tvt 36§ szerint természetvédelmi kezelésnek minősül a védett érték, terület felmérését és nyilvántartását, bemutatását, valamint helyreállítását célzó valamennyi tevékenység. Emellett végzik a vagyongazdálkodásukba tartozó állami tulajdonú területek kezelését, közreműködnek a hatósági eljárásokban.

A nemzeti park Igazgatóságok szervezeti rendjüket együttműködve a KvVM Természet és környezetmegőrzési szakállamtitkárságával maguk alakítják ki.

A szervezeti rendben fontos szerepet játszik a Természetvédelmi Őrszolgálat.

A Természetvédelmi Őrszolgálat

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 59. § /1/ bekezdése szerint a természeti értékek és területek, különösen a védett természeti értékek és területek őrzése, megóvása, károsításának megelőzése érdekében – egyenruhával és szolgálati lőfegyverrel ellátott tagokból álló – Természetvédelmi Őrszolgálat működik valamennyi nemzeti park igazgatóság szervezetében.

A 62. § /1/ és /2/ bekezdése lehetővé teszi a települési – fővárosban a fővárosi – önkormányzatok számára a helyi jelentőségű védett természeti területek védelme érdekében önkormányzati természetvédelmi őr alkalmazását, illetve önkormányzati természetvédelmi őrszolgálat működtetését.

A természetvédelmi őr igen sokrétű és összetett feladatköre hármas tagolódású:

- őrzési-őrszolgálati tevékenység,
- természetvédelmi szakmai és kezelési feladatok, valamint
- közreműködés a természetvédelmi hatósági ügyekben.

A fegyveres biztonsági őrsegről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról szóló 1997. évi CLIX. törvény II. fejezete tartalmazza a természetvédelmi őr állampolgári jogokat korlátozó intézkedési jogosultságait és kötelességeit. A 9/2000./V.19/ KöM rendelet pedig a Természetvédelmi Őrszolgálat Szolgálati Szabályzatáról rendelkezik.

Az önkormányzati természetvédelmi örök jogosultsági köre az igazgatósági természetvédelmi örökéhez képest szűkebb körű, amelynek elégségességét több szempont is indokolja (helyi - tehát nem országos - jelentőségű védett természeti területekről van szó. A helyi védettségű természeti területen kívüli természeti értékekre a feladatkörük nem terjed ki, a helyi jelentőségű védett természeti területek lakott területek közelségében vannak, ahol biztosított a rendőrség és más őrző szolgálatok jelenléte is stb.).

Mind a nemzeti park igazgatósági, mind az önkormányzati természetvédelmi örök egyenruhával ellátott hatósági, hivatalos személyek, az igazgatósági természetvédelmi örök köztisztviselők.

Az igazgatósági (állami) természetvédelmi őrszolgálat operatív irányítási feladatait a nemzeti park igazgatóság igazgatója az igazgatósági őrszolgálat-vezető útján látja el. A természetvédelmi őrszolgálatok (igazgatósági és önkormányzati) országos felügyeletét a környezetvédelmi és vízügyi miniszter megbízásából a természet és környezetmegőrzési szakállamtitkár gyakorolja.

A Természetvédelmi Őrszolgálat jogosítványai:

A nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi őrei az igazgatóság illetékességi területén jogosultak:

- a természetvédelmi érdekeket sértő, a természeti értéket és területet (beleértve a védett természeti értéket és területet) veszélyeztető vagy károsító jogellenes cselekményt elkövető személyt a cselekmény abbahagyására felszólítani és kötelesek;
- a természet védelmére vonatkozó előírások betartását ellenőrizni;
- feltartóztatni, igazoltatni, ellene eljárást kezdeményezni;
- azt a személyt, akiről alaposan feltételezhető, hogy jogellenesen szerzett természeti értéket tart magánál, feltartóztatni, igazoltatni, csomagját átvizsgálni;
- azt a járművet, amelyikről alaposan feltételezhető, hogy azon jogellenesen szerzett természeti érték van, a közlekedésrendészeti szabályok betartásával feltartóztatni, átvizsgálni, a jármű vezetőjét és az azon tartózkodó személyeket igazoltatni;
- védett természeti területen a vadász vadászjegyét, egyéni lőjegyzékét, vadászlőfegyvertartási engedélyét, ragadozó madárral vadászatra jogosító engedélyét, vadászíj-tartási engedélyét, valamint az elejtett vad azonosítójelét, továbbá halász vagy horgász esetében a halászatra, illetve horgászatra jogosító okmányokat, valamint a fogási naplót ellenőrizni;
- a természeti értéket vagy területet károsító vagy veszélyeztető jogellenes cselekmény elkövetésén tetten ért vagy az elkövetéssel alaposan gyanúsítható személytől a jogellenesen szerzett természeti értéket, valamint az elkövetéshez vagy veszélyeztetéshez használt eszközt visszatartani;
- a természet védelmével összefüggő bűncselekmény elkövetésén tetten ért, vagy az intézkedésének ellenszegülő személyt elfogni, a rendőr megérkezéséig visszatartani, vagy a legközelebbi rendőri szervhez előállítani;
- jogszerű intézkedésével szemben történt ellenszegülés megszüntetésére kényszerítő eszközt alkalmazni, az ellenszegülő vagy támadó személytől fegyvert, élet kioltására alkalmas, illetve más veszélyes eszközt elvenni és az illetékes rendőri szervnek átadni;
- külön jogszabályban meghatározott esetekben helyszíni bírságot kiszabni.

A jogosultsági körben az „eljárás kezdeményezése” természetvédelmi szabálysértési eljárás és/vagy természetvédelmi bírság kiszabására irányuló államigazgatási eljárás kezdeményezését jelenti az illetékes nemzeti park igazgatóságnál, természetkárosítás bűncselekményének alapos gyanúja esetén pedig büntetőeljárás kezdeményezését a rendőrségnél.

A jogellenesen szerzett „természeti érték visszatartása”, valamint az „elkövetéshez vagy veszélyeztetéshez használt eszköz visszatartása” olyan természetvédelmi őri jogosítványok, amelyek gyakorlása lefoglaló vagy elkobzó határozatot von maga után.

Helyszíni bírság kiszabására természeti és védett természeti területen kerülhet sor, a következő esetekben:

- természetvédelmi célokkal össze nem egyeztethető tevékenység folytatása,
- szemetalás vagy a terület más módon történő szennyezése,
- tiltott helyen (pl. fokozottan védett természeti területen engedély nélkül) tartózkodás,
- tiltott módon közlekedés,
- engedély nélküli tűzrakás,
- zajkeltő tevékenység (csendháborítás).

Az igazgatósági (állami) természetvédelmi őr a rendőrségnél rendszeresített következő kényszerítő eszközöket alkalmazhatja:

- testi erővel cselekvésre vagy cselekvés abbahagyására kényszerítés, illetve pórázon vagy anélkül, szájkosárral ellátott szolgálati kutya
- az elfogott (visszatartott vagy előállított) személy szökésének megakadályozására bilincs;
- a támadás megakadályozására vagy az ellenszegülés megtörésére vegyi vagy elektromos - sokkoló eszköz, illetve pórázon vezetett szájkosár nélküli kutya.

A természetvédelmi őrök szolgálati maroklőfegyvere kizárólag önvédelmi célú, amely egyenruhás szolgálatban nyíltan viselhető.

Az önkormányzati természetvédelmi őrök a helyi jelentőségű védett természeti területen jogosultak és kötelesek:

- a helyi jelentőségű védett természeti területre vonatkozó előírások betartását ellenőrizni;
- a helyi jelentőségű védett természeti területet veszélyeztető vagy károsító cselekményt ellene eljárást kezdeményezni; elkövető személyt cselekményének abbahagyására felszólítani,
- feltartóztatni, igazoltatni,
- a helyi jelentőségű védett természeti területen károsító vagy veszélyeztető cselekmény elkövetésén tetten ért, vagy ezzel alaposan gyanúsítható személytől a területről származó és jogellenesen szerzett védett természeti értéket, illetve az elkövetéshez használt eszközt elvenni, és azt lefoglalásra, illetőleg elkobzásra jogosult hatóságnak átadni;
- jogszabályban meghatározott esetben helyszíni bírságot kiszabni.
- Az önkormányzati természetvédelmi őr meghatározott intézkedéseivel szembeni ellenszegülés leküzdésére testi kényszert, vagy a rendőrségnél rendszeresített könnygázszóró palackot alkalmazhat.

Mind a nemzeti park igazgatósági, mind az önkormányzati természetvédelmi őrök egyenruhával ellátott hatósági, hivatalos személyek, az igazgatósági természetvédelmi őrök köztisztviselők

A polgári természetőr szolgálat

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 66. §-a alapján a természetvédelmi örök mellett polgári természetörként az állampolgárok is részt vehetnek a természet védelmében, segítve a nemzeti park igazgatóságok, önkormányzatok természetvédelmi tevékenységét. A polgári természetörök jogosultságait a Tvt. 66. § /2/ bekezdése, tevékenységük feltételeit, feladataik ellátásának alapvető szabályait pedig a polgári természetörökről szóló 33/1997. (XI.20.) KTM rendelet állapítja meg. A polgári természetőr a nemzeti park igazgatóság, valamint a települési önkormányzat természetvédelmi őrzési tevékenységét a természetvédelmi őrszolgálat őrzési feladataiban való közreműködéssel, valamint önálló szolgálattal segítheti.

A polgári természetörök jogosultak:

- az igazolványukban megjelölt védett természeti területekre belépni,
- a természetvédelmi örök őrzési és egyéb természetvédelmi kezelési munkáját az
- a természeti értéket veszélyeztető vagy károsító cselekményt elkövető személyt a jogellenességre figyelmeztetni és távozásra felszólítani,
- tájékoztatást adni a védett természeti területeken folytatható engedélyköteles tevékenységekről .őrszolgálati tevékenységben való közreműködéssel és önálló szolgálattal segíteni,

A polgári természetörök a nemzeti park igazgatósággal kötött írásbeli megállapodás alapján végzik tevékenységüket az igazgatóság természetvédelmi őrszolgálatának kijelölt tagja irányításával, az igazgatóság által szervezett csoportokban.

A több igazgatóság illetékességi területén működő polgári természetőr csoportok tevékenységét a KvVM Természet és Környezetmegőrzési szakállamtitkárság kijelölt munkatársa koordinálja, az igazgatóságok polgári természetörök irányítására kijelölt munkatársainak bevonásával.

A polgári természetőr szolgálat-teljesítésének módjai:

- figyelőszolgálat: az őrzendő területrészt megfigyelés alatt tartása úgy, hogy illetéktelen személyek az ott tartózkodást nem fedezhetik fel (vadászterületen a biztonsági szempontok figyelembe vétele kötelező!);
- őrző szolgálat: a figyelőszolgálat sajátos változata, amelynek célja meghatározott élőhely (pl. fészkek) őrzése a veszélyeztetett időszakban;
- mozgó őrszolgálat: meghatározott területen való mozgás a terület őrzése, megfigyelése céljából;
- felügyeleti szolgálat: nagyobb csoportos összejövetelek, rendezvények esetén szükséges olyan szolgálat, amelynek célja a rendezvénnyel érintett területen és annak környékén a természeti értékek megóvása érdekében

A polgári természetőr a természet védelmével, a természeti és a védett természeti értékek és területek veszélyeztetésével, károsításával kapcsolatos információkat szolgáltat a természetvédelmi hatóság, a természetvédelmi őrszolgálat tagjai részére, és tanúként működhet közre a természetvédelmi hatósági és a büntető eljárásokban. A természetvédelmi őrrrel való szolgálatteljesítés esetén állampolgári közreműködőként segítheti, biztosíthatja a természetvédelmi őri intézkedését.

A polgári természetőr a természet védelmére irányuló jogszerű intézkedése során közfeladatot ellátó személynek kijáró jogvédelemben részesül

A polgári természetőr jogosultságait, feladatait és kötelességei:

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban Tvt.) 66. § /1/ és /2/ bek., valamint a polgári természetőrökről szóló 33/1997. (XI.20.) KTM rendelet.

A Tvt. 66. § /2/ bek. szerint a polgári természetőr az igazolványában meghatározott területen jogosult:

- védett természeti területekre belépni; szolgálati jelvényt és igazolványt használni;
- természeti értéket veszélyeztető vagy károsító cselekményt elkövető személyt figyelmeztetni a jogellenességre, illetve annak jogkövetkezményeire, valamint távozásra felszólítani;
- a védett természeti területekről, értékekről, ezekkel kapcsolatos engedélyköteles tevékenységekről tájékoztatást adni.

A polgári természetőr a feladata ellátása során köteles:

- szolgálati jelvényét és igazolványát magánál tartani;
- fellépése során határozottan és udvariasan eljárni;
- a védett természeti területre látogatók figyelmét – szükség esetén – felhívni a természetvédelem szabályainak megtartására, számukra tájékoztatást adni;
- figyelmeztetésre, valamint a távozásra történő felszólításra vonatkozó (Tvt. 66. § /2/ bek. c/ pont) jogosítványa gyakorlása előtt polgári természetőri minőségét az érintettel közölni, magát szolgálati igazolványa felmutatásával igazolni;
- az észlelt jogellenes helyzetet vagy cselekményt, továbbá a védett természeti érték vagy terület veszélyeztetettségét vagy károsodását az igazgatóságnak haladéktalanul bejelenteni.

A miniszteri rendelet szabályozza a polgári természetőrrel szemben támasztott követelményeket, a polgári természetőri vizsgát, a polgári természetőr és az igazgatóság ill. az önkormányzat együttműködését, valamint tartalmazza a polgári természetőri jelvény és igazolvány leírását.

A természetvédelem jogi szabályozása

A természetvédelem első átfogó szabályozására 1982-ben került sor. A természetvédelemről szóló 1982. évi 4. sz. törvényerejű rendelet, annak végrehajtására kiadott 8/1982/III. 18/MT rendelet, valamint a védett növény és állatfajokról, egyedi értékéről, fokozottan védett barlangok körének megállapításáról valamint az egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentések volt az a jogszabálysomag mely már korszerűbb és átfogóbb volt a korábbiaknál.

A jogi szabályozási környezetben figyelemreméltó az Alkotmánybíróság 28/1994 sz. határozata, mely a természetvédelmi területek privatizációjával a szövetségi átalakulással kapcsolatban adott jogértelmezést. Itt az Alkotmány környezet és természetvédelemmel kapcsolatos szabályait is értelmezi. Kimondja, hogy a „környezethez való jog jelenlegi formájában nem alanyi jog, de nem is pusztán alkotmányos feladat vagy államcél, amelynek megvalósítási eszközeit az állam szabadon választja meg”. Kimondja azt is, hogy az „állam nem élvez szabadságot abban, hogy a környezet állapotát romlani engedje, vagy a romlás kockázatát megengedje”

Az 1996. évi LIII: törvény a természetvédelemről már kódexszerű szabályozás és a minden eddiginél korszerűbb szabályrendszert tartalmaz.

Ez a jogszabály preambulumban megállapítja, hogy a természeti értékek és természeti területek a nemzeti vagyon sajátos és pótolhatatlan részei, fenntartásuk, kezelésük-állapotuk javítása a jelen és jövő nemzedék számára megőrzése, a természeti erőforrásokkal történő takarékos és ésszerű gazdálkodás biztosítása, a természeti örökség és a biológiai sokféleség oltalma, valamint az ember és a természet közötti harmonikus kapcsolat kialakítása az emberiség fennmaradásának alapvető feltétel, a természet hatékony védelmét igényli

Újszerű a jogszabály alapelveiben is, hiszen a természet védelmét minden természetes és jogi személy kötelezettségévé teszi és kimondja, hogy a természeti értékek és területek csak olyan mértékben vehetők igénybe, hasznosíthatók, hogy működésük szempontjából az alapvető természeti rendszerek, és azok folyamatai működőképessége fennmaradjon, továbbá a biológiai sokféleség fenntartható legyen.

A törvény megalkotását követő évben pedig kiadta az Országgyűlés a 83/1997 /IX. 26/OGY határozatát a Nemzeti Környezetvédelmi Programról. Ennek bevezetőjében kiemeli, hogy a környezet védelme, a természeti értékek megőrzése napjainkra a társadalmi gazdasági élet meghatározó részévé vált. Ennek alapvető oka egyrészt a hosszú távon nem fenntartható módon való gazdálkodás következtében a természeti erőforrások egyre gyorsabb ütemű felhasználása, másrészt a szennyező anyagok növekvő mennyisége. Megállapítja szinte valamennyi környezeti elem romlását, bár a jövő nemzedékének jólétéhez egészsége s életének biztosításához nélkülözhetetlenek lennének. A Környezetvédelmi Program előírta Természetvédelmi Alapterv készítését is.

Nemzetközi természetvédelmi egyezmények

A nemzetközi egyezményekre azért van szükség mert a Föld, mint ökológiai rendszer, élőhely oltalma csak nemzetközi összefogással biztosítható.

- Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről (Ramsari Egyezmény). Elfogadásának helye és időpontja: Ramsar, 1971. február 2. Magyarország csatlakozási időpontja: 1979. Magyarországon jogszabállyal kihirdetve: 1993. IV. 27-én az 1993 évi XLII. törvénnyel. Területi védelmet biztosító nemzetközi szerződés a vizes élőhelyek védelme érdekében. A szerződés célja a vizes élőhelyek pusztulásának a megakadályozása, azok bölcs használatának az elősegítése.
- Egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről (Washingtoni Egyezmény, CITES). Elfogadásának helye és időpontja: Washington 1973. március 3. Magyarország csatlakozási időpontja: 1985. Magyarországon jogszabállyal kihirdetve 1986. IX. 1-jén az 1986. évi 15. törvényerejű rendelettel.
Az egyezmény célja, hogy a növényekkel és állatokkal való kereskedelem ne vezessen azok túlzott kihasználásához. Mellékleteiben külön kezeli azokat a fajokat, amelyek kihalással fenyegetettek ezért a velük való kereskedelem tilos /1 sz. melléklet/ és külön kezeli /2 sz. melléklet/ azokat a fajokat, amelyekkel szabad kereskedni csak meghatározott feltételekkel. Önálló melléklet /3sz melléklet/ foglalkozik az egyes államok által veszélyeztetettnek nyilvánított fajok jegyzékével.
- Egyezmény a vándorló vadon élő állatfajok védelméről (Bonni Egyezmény, CMS). Elfogadásának helye és időpontja: Bonn 1979. június 23. Magyarország csatlakozási időpontja: 1983. Magyarországon jogszabállyal kihirdetve 1986. V. 6-án az 1986. évi 6. törvényerejű rendelettel.
Célja azon fajok védelme, amelyek veszélyeztetettek, vagy amelyek természetvédelmi helyzete nem kielégítő. A fajok két mellékletben szerepelnek. Az 1 sz. melléklet a fajok védelme érdekében szerződéses kötelezettséget ír elő a 2. sz. mellékletben szereplő fajokra pedig egyezmény megkötését teszi kötelezővé a fajok vándorlásával érintett államok számára.
- Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről (Berni Egyezmény). Elfogadásának helye és időpontja: Bern 1979. szeptember 19. Magyarország csatlakozási időpontja: 1990. Magyarországon jogszabállyal kihirdetve 1990. VII. 5-én - 1990/7. Nemzetközi Szerződés a környezetvédelmi minisztertől.
Célja a vadon élő fajok megőrzése, élőhelyük védelme
- Biológiai Sokféleség Egyezmény. Elfogadásának helye és időpontja: Rio de Janeiro 1992. június 13. Magyarország csatlakozási időpontja: 1994. Magyarországon jogszabállyal kihirdetve 1995. IX. 28-án az 1995. évi LXXXI. törvénnyel.
Célja az élővilág sokféleségének a megőrzése, a természeti erőforrások fenntartható használata, a természetvédelem költségeinek és előnyeinek egyenlő elosztása.

- UNESCO Világörökség Egyezmény. Elfogadásának helye és időpontja Párizs 1972. A védelemre, érdemes értékekre ír elő megőrzési kötelezettséget a megőrzés annak az államnak a kötelezettsége melynek területén az érték található. Az egyezmény kétféle listát tartalmaz. Természeti és kulturális világörökségi listát, valamint veszélyeztetett világörökségi listát

Természetvédelem az Európai Unióban

Európai Unió Közösség államai által megállapított szempontrendszer szerint kijelölt európai jelentőségű területek ökológiai hálózata a NATURA 2000. Szabályozó rendszere 1979 ben kihirdetett „madarak védelméről” szóló 79/409 EEC/ valamint 1992-ben kihirdetett természetes élőhelyek, vadon élő állatok és növények védelméről szóló 92/43/EEC/ irányelveken alapul.

Hazánkban az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről a 275/2004./X.8/ Korm rendelet rendelkezik, melynek módosítása a 2006./X.2./ Korm rendelettel történt.

A természet megismerésének szabályai:

A természet megismerésének az ökoturizmusnak vannak írott és íratlan szabályai.

Tisztázzunk legelőször néhány alapfogalmat.

- Védett természeti érték: a természetvédelmi tv. vagy más jogszabályok által védetté fokozottan védetté nyilvánított – kiemelt oltalomban részesülő- élő szervezet egyede, fejlődési alakja, szakasza, annak származéka, illetőleg az élő szervezetek életközösségei, továbbá barlang, ásvány és ásványtársulás, ősmaradvány.
- A barlang védettsége kiterjed: bejáratára, teljes járatrendszerére, a befoglaló kőzetére, képződményeire, formakincsére, bármilyen halmazállapotú kitöltésére, természetes élővilágára, továbbá a mesterségesen létrehozott, bejáratú vagy barlangrészeket összekötő szakaszra.
- Élő szervezet /élőlény/: mikroorganizmusok, gombák, növények és állatok fajai, alfajai, változatai /fajok/
- Védett természeti terület: a természet védelméről szóló törvény vagy más jogszabály által védetté, fokozottan védetté nyilvánított földterület.
- Fenntartható használat: a természeti értékek olyan módon és ütemben való használata, amely nem haladja meg megújuló képességüket, nem vezet a természeti értékek és a biológiai sokféleség csökkenéséhez, ezzel fenntartva a jelen és jövő generációk életlehetőségeit.
- Természetkímélő gazdálkodás: olyan, a fenntartható használat részét képező eljárás, módszer, gazdálkodási mód, technológia vagy más a természettel kapcsolatos magatartás, mely csak olyan mértékben befolyásolja a természeti értéket, területet, biológiai sokféleséget hogy természetes vagy természetközeli állapotuk fennmaradjon

- A táj: a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban találhatók a természeti erők és a mesterséges környezeti elemek
- Egyedi tájérték: az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

A természetvédelem alapelvei

Minden természetes és jogi személy, valamint más szervezet kötelessége a természeti értékek és területek védelme. Ennek érdekében a tőlük elvárható mértékben kötelesek közreműködni a veszélyhelyzetek és károsodások megelőzésében, a károk enyhítésében, a következményeik megszüntetésében, a károsodás előtti állapot helyreállításában.

A természeti értékek és területek csak olyan mértékben igénybe vehetők, hasznosíthatók, hogy a működésük szempontjából alapvető természeti rendszerek és azok folyamatainak működőképessége fennmaradjon, továbbá a biológiai sokféleség fenntartható legyen.

Nagyon fontos, hogy a vadon élő szervezetek továbbá ezek állományai, életközösségei megőrzését élőhelyük védelmével együtt kell biztosítani.

A természetes lét természetközeli állapotú vizes élőhelyeken a természeti értékek fennmaradásához, megóvásához szükséges vízmennyiséget – ökológiai vízmennyiség - mesterséges beavatkozással elvonni nem lehet.

Tilos az ásványok, ásványtársulások, ősmaradványok jogellenes károsítása.

Tilos a védett terület állapotát állagát és jellegét természetvédelmi célokkal ellentétesen megváltoztatni.

Tilos a védett növényfajok egyedeinek a veszélyeztetése, engedély nélküli elpusztítása, károsítása, élőhelyeinek veszélyeztetése, károsítása.

Tilos a védett állatfajok egyedének a zavarása, károsítása, kínozása, elpusztítása, szaporodásának és más élettevékenységének veszélyeztetése, lakó, élő, táplálkozó, költő pihenő, vagy búvóhelyeiknek a lerombolása, károsítása.

Korlátozások:

Ha valamely védelemre tervezett terület jelentős károsodásának a veszélye áll fenn a természetvédelmi hatóság a területet azonnal végrehajtható határozattal egy alkalommal védetté nyilváníthatja. A határozatban előírhatja a terület megóvásával kezelésével kapcsolatos kötelezettségeket, a veszélyeztető tevékenység folytatását. Védett természeti területen lévő közúton a közlekedést tartózkodást ha az a védett természeti területet zavarja veszélyezteti, károsítja a természetvédelmi hatóság kezdeményezésére az ügyi hatóság korlátozza illetve megtiltja. Helyi közút esetén a korlátozást a jegyző rendeli el. Víziúton ez a jogosultság a hajózási hatóságot illeti meg. Amennyiben nem közút vagy víziút használatának korlátozását kell elrendelni azt a természetvédelmi hatóság teszi meg.

Védett természeti terület károsítása, veszélyeztetése vagy jogellenes zavarása esetén a természetvédelmi hatóság köteles a magatartás tanúsítóját a tevékenységtől eltiltani.

Védett természeti területen a hatáskörrel rendelkező hatóság építési, telekalakítási tilalmat, illetőleg egyéb jogszabályban meghatározott használati korlátozást köteles elrendelni.

Védett állat és növényfaj egyedének károsítása, veszélyeztetése vagy jogellenes zavarása esetén a természetvédelmi hatóság köteles az ilyen magatartás tanúsítóját a tevékenységtől eltiltani.

Fokozottan védett élő szervezetek élőhelyén valamint élőhelye körül használati korlátozást rendelhet el a természetvédelmi hatóság.

Tulajdonjogi kérdések:

Kizárólagosan állami tulajdonban van és forgalomképtelen valamennyi barlang /Tvt 68§/

A védett növény és állatfaj egyede, továbbá a védett ásványi képződmény állami tulajdonban van

A védett területek és érték tulajdonjogának változásakor az államot elővásárlási jog illeti meg melyet az illetékes nemzeti park igazgatóság útján gyakorol.

Helyi jelentőségű védett természeti terület esetén sorrendben az igazgatóságot követően a települési önkormányzatot is megilleti az elővásárlási jog.

Támogatások, kártalanítások

A védett természeti területen természetvédelmi érdekből elrendelt gazdálkodási korlátozás illetve tilalom esetén vagy a termelés szerkezet jelentős megváltoztatásának előírása esetén a tulajdonos vagy a jogszerű használó kárát meg kell téríteni /Tvt72§/

Ha az ideiglenes védetté nyilvánítást annak indokolatlansága miatt nem követi a végleges védetté nyilvánítás az ideiglenes védetté nyilvánításból eredő tényleges kárt meg kell téríteni.

**„Ne bántsátok a lombokat,
Hadd nőjenek, viruljanak az égre,
hadd mosolyogjon napban, esőben,
hadd ringassa a békés fészket!”**

Kosztolányi Dezső

A természetvédelmi hatósági eljárás szabályai

A közigazgatási hatósági eljárás során a 2004. évi CXI. törvény szabályait kell alkalmazni.

Közigazgatási hatósági ügy pedig a 132 § szerint minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az ügyfelet, érintő jogot vagy köteleességet, állapít meg, adatot, tény, vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet, vagy hatósági ellenőrzést végez.

Megjegyzendő, hogy a környezetvédelmi, természetvédelmi, valamint a vízügyi hatósági eljárások során igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni, melynek szabályait és mértékét a 33/2005 /XII. 27/KvVM rendelet módosításáról szóló 24/2006 /IV. 24/ KvVM rendelet rendelkezik.

Emellett az ügyfélnek az eljárás megindításakor az illetékekről rendelkező 1990 XCIII. Tv mellékletének XIV. pontja alapján 5.000 Ft illetéket is kell fizetnie, amely illetéket a 34§ /1/ bekezdés szerint illetékbélyegben kell leróni.

Jelenlegi szabályozás szerint a Kormány 347/2006 /XII. 23./ Korm rendelete rendelkezik a környezetvédelmi, természetvédelmi, vízügyi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről.

Ezen jogszabály gondoskodik az Országos Környezetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség OKTF, Környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek, a Környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok valamint a nemzeti park igazgatóságok feladat és hatáskörének a meghatározásáról kijelölve székhelyüket és működési területüket.

Kimondja 5§/5/ bekezdésében, hogy közigazgatási eljárásban a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség felügyeleti szerve az OKTF. Természetvédelmi hatóságként pedig kijelöli: OKTF.-et, a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségeket, a fővárosi főjegyzőt, a települési önkormányzat jegyzőjét

Hazánkban 10 környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség és 2 kirendeltség, 12 környezetvédelmi és vízügyi igazgatóság, 9 nemzeti park igazgatóság tevékenykedik.

A Duna Dráva Nemzeti park Igazgatóság működési területe:

- Baranya megye,
- Somogy megye területe kivéve Ádánd, Nagyberény, Nyim, Som, Szökedencs, valamint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzethez tartozó települések teljes közigazgatási területe, Marcali település teljes közigazgatási területe nélkül,
- Tolna megye,
- Bács-Kiskun megye területéből Bátmonostor, Csátalja, Dávod, Dunafalva, Hercegszántó, Nagybaracska, Szeremle települések teljes közigazgatási területe illetve Baja, Érsekcsanád Fajsza, Sükösd településhatárokon a Duna Dráva Nemzeti Park területe és
- Fejér megye területén a Délmezőföldi TK területe Alsószentiván, Cece, Vajta község határokon.

A Duna Dráva Nemzeti Park Igazgatóság működési területén illetékességi területtel rendelkező felügyelőségek::

- Déldunántuli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Pécs
- Középdunántuli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség Székesfehérvár
- Nyugatdunántuli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség

A 437/2006. XII. 23/ Korm rendelet alapelveként állapítja meg, hogy természetvédelmi hatóságként, ha a rendelet másként nem rendelkezik a felügyelőség, jár el.

Kivételként kezelve pedig rögzíti az OKTVF jogkörét első fokon fokozottan védett növény vagy egyedének külföldre vitelével, az országba behozatalával, az országon való átszállításával, egyedének betelepítésével, vagy egyedén végzett kísérlettel, természetes állományai közötti mesterséges géncserével kapcsolatos eljárásokban.

Ugyancsak az OKTVF jár el első fokon amennyiben védett növényfajokból álló gén és szaporítóbank létrehozására irányul a kérelem.

Fokozottan védett állatfaj esetén az OKTVF engedélye szükséges egyedének szaporításához, egyedének kikészítéséhez, preparálásához, preparátumok birtokban tartásához, egyedének élőállat gyűjteményben való tartásához, hazai állatfaj állományának külföldi állományból történő egyeddel való kiegészítéséhez, állományai közötti mesterséges géncseréhez, egyedének adásvételéhez, cseréjéhez, egyedének külföldre viteléhez, onnan való behozatalához, az országon való átszállításához, egyede visszatelepítéséhez, betelepítéséhez, kártételeinek megelőzése érdekében riasztási módszer alkalmazásához, egyedének a házasításához.

Az OKTVF jár el első fokon természetvédelmi hatóságként, ha a hatósági engedély megszerzése iránti kérelem az ország egész területére, kiterjedő tevékenységre irányul. 347/2006./XII. 23/ Korm rendelet 14 §.

Ugyanezen jogszabály 15 § szerinti esetekben helyi jelentőségű védett érték esetében a jegyző, a fővárosban a főjegyző jár el elsőfokú természetvédelmi hatóságként. A természetvédelmi bírság kiszabására jogosult szervezeteket a 16 § határozza meg.

A Nemzeti park Igazgatóságok a felügyelőségek hatáskörébe tartozó hatósági eljárásokban megkeresésre vesznek részt, akkor, ha a döntéshez vagy a tényállás tisztázásához olyan adat illetőleg tény ismerete szükséges, amellyel állami alaptevékenysége körében a felügyelőség illetékességi területén működő NPI rendelkezik./40 §/

Természeti területen, amely erdő, gyeperdő, nádas, kivett és mező és erdőgazdasági hasznosításra alkalmatlan földterület a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges a gyeperdő és nádas művelési ág megváltoztatásához, gyeperdő és nád és más vízinvázió égetéséhez.

Védett természeti területen pedig a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges /Tvt 38 §/

- különösen kutatás kísérlet végzéséhez,
- gyeperdő feltöréséhez, felújításhoz, felülvetéshez, öntözéshez,
- legeltetéshez, kaszáláshoz,

- terület helyreállításához jellegének használatának a megváltoztatásához, termőföldnek nem minősülő földterület rendeltetésének, termőföld művelési ágának megváltoztatásához,
- fa, facsoport kivágásához, telepítéséhez,
- nád és vízi növényzet irtásához, gyep parlagterület, tarló, szalma égetéséhez,
- kijelölt és kiépített tűzrakhely kivételével erdőterületen tűz gyújtásához,
- növényvédőszeres és más vegyi anyagok felhasználásához,
- horgászathoz,
- közösségi és tömegsportesemények rendezéséhez, sportversenyhez, technikai jellegű sporttevékenység folytatásához.

Fokozottan védett természeti területen /Tvt 40§/a természetvédelmi hatóság engedélye kell a területre történő belépéshez.

A természetvédelmi hatóság engedélye szükséges /Tvt!''§/:

- védett növényfaj egyedének virágának, termésének, vagy szaporításra alkalmas szervének gyűjtéséhez,
- egyedének a birtokban tartásához, adásvételéhez, cseréjéhez, kertekbe, botanikus kertekbe történő telepítéséhez,
- egyedének külföldre viteléhez, az országba behozatalához, országon való átszállításához,
- egyedének preparálásához, egyedének betelepítéséhez, visszatelepítéséhez, természetbe vonásához,
- egyedével, vagy egyedén végzett nemesítési kísérlethez, egyedének biotechnológiai célra történő felhasználásához, természetes állományai közötti géncseréhez.

A természetvédelmi hatóság engedélye szükséges:

- védett állatfaj egyedének kikészítéséhez, preparálásához, preparátumok birtokban tartásához,
- egyedének élőállat gyűjteményben való tartásához, hazai állatfajállományának külföldi állományból származó egyeddel történő kiegészítéséhez,
- állományai közötti mesterséges géncseréhez,
- egyed gének cseréjéhez adásvételéhez, egyedének külföldre viteléhez, onnan való beszállításhoz országon való átszállításhoz, egyede visszatelepítéséhez, betelepítéséhez, kártételek megakadályozása érdekében riasztási módszer alkalmazásához,
- egyede fészkének áttelepítéséhez,
- egyedének a háziasításához.

A természetvédelmi hatóság engedélye szükséges /Tvt44§/ állatgyűjtemények, állatkertek, illetve egyéb vadon élő állatok tartására, idomítására szolgáló létesítmények, telephelyek kialakításához, fenntartásához, üzemeltetéséhez.

A természetvédelmi hatóság engedélye szükséges jogszabályokban meghatározott barlangok látogatásához, barlangban, barlangszakaszban végzendő kutatáshoz, kísérlethez, gyűjtéshez, barlangi bűvármerüléshez, műszaki beavatkozáshoz, filmezéshez, elektronikus képrögzítéshez.

Természetvédelmi szabálysértés és bűncselekmény

A természetvédelmi szabálysértés

A szabálysértés olyan jogellenes cselekmény, amely a társadalomra a bűncselekménynél csekélyebb fokban veszélyes. A szabálysértés meghatározott tényállás alapján büntetés (szankció) kiszabását eredményezi, amely egyebek között lehet figyelmeztetés, helyszíni bírság és szabálysértési bírság.

Természetvédelmi szabálysértés esetében első fokon a nemzeti park igazgatóság, másodfokon a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium jár el.

A természetvédelmi szabálysértési eljárás keretében szabálysértési bírság szabható ki, amelynek összege (mértéke) jelenleg max. 100.000-Ft.

A természetvédelmi szabálysértési bírság természetes személyre (az elkövető személyre, vagy a jogi személyiséggel rendelkező szervezet vezetőjére) szabható ki.

Természetvédelmi **helyszíni bírságot** természetvédelmi őr és önkormányzati természetvédelmi őr szabhat ki csekély súlyú szabálysértések esetén. A helyszíni bírság legmagasabb összege jelenleg 10.000-Ft.

A természetvédelmi szabálysértési szankciókat törvények - a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.), valamint a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény (Sztv.) - szabályozzák:

- *a szabálysértést* a Tvt. 83.§ /3/ bekezdésével módosított Sztv. 116/D.§ /1/ bekezdése,
- *a helyszíni bírságot* a Tvt. 83.§ /3/ bekezdésével módosított Sztv. 116/D.§ /2/ bekezdése.

A természetvédelmi bírság

A természetvédelmi hatóság illetve helyi jelentőségű védett természeti terület esetén a jegyző államigazgatási eljárás keretében - természetes vagy jogi személyre - természetvédelmi bírságot szabhat ki. A természetvédelmi bírság kiszabása nem mentesít a büntetőjogi, a szabálysértési, a kártérítési felelősség, valamint meghatározott kötelezettségek teljesítése alól. Ez azt is jelenti, hogy a nemzeti park igazgatóság természetes személyre szabálysértési bírságot is kiszabhat, továbbá a természetvédelmi bírság a büntetőeljárás keretében történő felelősségre vonás mellett is kiszabható.

A természetvédelmi bírságot a Tvt. 80.§-a, valamint a végrehajtására kiadott, a természetvédelmi bírság kiszabásával kapcsolatos szabályokról szóló 33/1997. (II. 20.) Korm. rendelet szabályozza.

A természetkárosítás bűncselekménye

A bűncselekmény a Büntető Törvénykönyvről szóló többször módosított 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban Btk.) 10.§ és 11.§ /1/ és /2/ bekezdései szerint az a szándékosan vagy - ha a törvény a gondatlanság elkövetését is bünteti - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.

A természetkárosítás bűncselekményét szándékosan és gondatlanul is el lehet követni.

A természetkárosítás bűncselekményét a Btk. 281.§ /1/ bekezdése határozza meg a következők szerint.

Aki fokozott védelem alatt álló, vagy nemzetközi szerződés hatálya alá tartozó növényt vagy állatot, annak bármely fejlődési szakaszában levő egyedét vagy annak származékát jogellenesen megszerzi, külföldre juttatja, értékesíti, vagy elpusztítja, és aki védett természeti területet jogellenesen jelentős mértékben megváltoztat, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a természetkárosítás a fokozottan védett vagy nemzetközi szerződés hatálya alá tartozó növény vagy állat tömeges pusztulását, vagy a védett természeti terület helyrehozhatatlan károsodását vagy megsemmisülését idézi elő. A gondatlanságból elkövetett természetkárosítás vétség, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A hivatalos személy és a közfeladatot ellátó személy fogalma és büntetőjogi védelme.

A hivatalos személyek körét a Btk. 137.§-a határozza meg. Ezen értelmező rendelkezéseket tartalmazó szakasz k/ pontja szerint hivatalos személy a jogszabály alapján közhatalmi, államigazgatási feladatokkal megbízott szervnél, testületnél az a személy, aki közhatalmi, államigazgatási feladatot lát el. A nemzeti park igazgatóságnál, valamint a helyi önkormányzatnál alkalmazott természetvédelmi őr ill. önkormányzati természetvédelmi őr egyértelműen közhatalmi, államigazgatási feladatokat lát el, ezért hivatalos személy .

A hivatalos személy fokozott büntetőjogi védelmét a Btk. 229.§-a fogalmazza meg a következőként:

Aki a hivatalos személyt jogszerű eljárásában erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozza, intézkedésre kényszeríti, vagy eljárása alatt, illetőleg emiatt bántalmazza, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a hivatalos személy elleni erőszakot csoportosan vagy felfegyverkezve követik el. Aki a hivatalos személyt eljárása miatt bántalmazza, akkor is büntetendő, ha a bántalmazott a bűncselekmény elkövetésekor már nem hivatalos személy.

A közfeladatot ellátó személyek körét a Btk. 230.§-a határozza meg. E szerint közfeladatot ellátó személy például a mentőszolgálat tagja, jogszabályban meghatározott esetben az orvos és a pedagógus, a tűzoltóság tűzoltói feladatot ellátó tagja és a közfeladatot ellátó polgári őr.

A polgári természetőr a jelenlegi szabályozás értelmében közfeladatot ellátó polgári őrnek minősül, ezért feladatellátása során – a hivatalos személlyel azonosan - fokozott büntetőjogi védelemben részesül.

Mind a hivatalos személy, mind a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak tehát bűncselekmény, míg az intézkedésük akadályozása szabálysértés.

Minden állampolgárt, így a polgári természetűt is megilleti a hivatalos személy támogatójának fokozott büntetőjogi védelme (Btk. 231.§), de az csak a természetvédelmi őr, mint hivatalos személy és a polgári természetűr közös szolgálata esetében értelmezhető.

A jogos védelem büntetőjogi szabályozása

A jogos védelmet a Btk. 29.§-a szabályozza, mely szerint nem büntethető:

- akinek a cselekménye a saját ill. a mások személye, javai, vagy a közérdek ellen intézett, ill. ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges;
- aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni.

A büntetés korlátlanul enyhíthető:

ha az ijedtség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozza az elhárítás szükséges mértékének felismerésében.

A jogos védelem a jogtalan támadás szükséges és arányos elhárítását jelenti. A jogosan védekező a jogtalan támadást formailag bűncselekmény elkövetése útján hárítja el. A jogos védelem megengedtségét az indokolja, hogy az állam bűnüldöző szervei rendszerint nincsenek jelen a jogtalan támadás színhelyén, és így a megtámadott (vagy az érdekében fellépő személy) a támadással szemben védekezését valósítja meg.

A jogtalan támadás kifejezés azt jelenti, hogy a támadó cselekménye tárgyilag valamely büntető törvényi tényállás keretei közé illeszkedik, és az rendszerint valamilyen erőszakos magatartás képét ölti magára. Ez az erőszak irányulhat személy, javak és a közérdek ellen (pl.: gyűjtogatás). A jogtalan támadás lehet: intézett (megindult), és közvetlenül fenyegető. A megtámadottnak nem kell megvárnia a támadás megkezdését (az első ütést), mert számára a jogos védekezés lehetősége a közvetlen veszély jelentkezésével már megnyílik.

A jogos védelmi helyzet tehát közvetlenül fenyegető, vagy intézett (megindult) támadás esetén áll fenn. A védelmi helyzet lehet jogos, vélt jogos és jogtalan. Jogos védelmi helyzetben a támadásnak illetve a támadás közvetlen veszélyének objektíve fenn kell állnia. A jogos védelmi helyzet, akkor szűnik meg, ha a támadó személy objektíve is érzékelhetően abbahagyja a támadó fellépést. Nincs helye jogos védelmi helyzet megállapításának tehát a jogtalan támadás befejezése után, ha újabb támadás veszélye közvetlenül nem fenyeget.

A védelmi cselekmény azzal a feltétellel jogos és megengedett, ha a támadás elhárításához szükséges és a támadással arányban álló. A megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől, az elfutás vagy elrejtőzés helyett választhatja a támadásnak büntetendő cselekmény útján történő elhárítását. A jogos védelem szükségességének megítélését nem lehet kizárólag a támadó és a védekező személyénél levő eszközök veszélyességének mechanikus vizsgálatára korlátozni, hanem a konkrét veszélyhelyzet felmérése, az egymással szemben álló személyek adottságai, a támadók-védekezők számaránya, fizikai erőfőlénye, a támadási és védekezési lehetőségek alapján kell a helyzetet értékelni.

A jogos védelem szükségességét és az arányosságot abból a szempontból kell vizsgálni, hogy a jogos védelmi magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet ellen irányuló támadás esetén azonban az arányosság vizsgálata szükségtelen.

Ijedtség vagy menthető felindulás miatt a jogos védelemben lévő személy felismerési, vagy értékelő képességét kizáró vagy korlátozó helyzetbe (állapotba) kerülhet, ezért a támadást az elhárítás időpontjában a valóságnál súlyosabban ítéli meg, illetőleg súlyosabban viszonyozza. Az elhárítás szükséges mértékének felismerését kizáró ijedtség vagy menthető felindulás büntetlenséget eredményező ok. Az elhárítás szükséges mértékének felismerését korlátozó ijedtség vagy menthető felindulás esetén a büntetés korlátlanul enyhíthető.

A természetvédelem - polgári jogi felelősség:

Az aki a természet védelmére vonatkozó jogszabályokat, egyedi hatósági előírásokat megszegve kárt okoz a Polgári Törvénykönyv 345-346 §-ban foglalt szabályok szerint köteles megtéríteni.

A természet védelmének szabályai megszegésével okozott kár magában foglalja a tényleges vagyoni kárt, az elmaradt hasznot, a károkozás felszámolásával kapcsolatban felmerült indokolt költséget, a természeti állapot és minőség károsodásából eredő, illetve a társadalom annak csoportjai vagy az egyén életkörülményeinek romlásában kifejeződő nem vagyoni kárt.

**„Az etika felelősség mindenért, ami él”
Albert Schweitzer**

Hogyan viselkedjünk a természetben, a természetjárás etikája

A kirándulásra, természetjárásra készüljünk fel, s előre készítsük el mindazt, amit magunkkal akarunk vinni

Öltözetünk praktikus legyen, így elkerülhetjük a terep és az időjárás kellemetlenségeit! (Nem létezik rossz idő, csak rosszul öltözött természetjáró.)

Az autót, motort hagyjuk a parkolóban, erdőszélen, aztán bóklásszunk gyalogosan tovább!

Ne éktelenítsük el a természet szépségeit szeméttel: a hátizsákban visszafelé sem foglal több helyet, mint a kirándulás elején

Tűzet csak az erre kijelölt helyen gyűjtünk, és távozás előtt ellenőrizzük, hogy elaludt-e

A szabadban alkalmazzuk a természethez! Ne zavarjuk annak nyugalmát hangoskodással

Források, patakok vizét ne szennyezzük. Ugye semmit nem mosunk, mosogatunk bele az élővízbe? A természet és az ott élők innák ténykedésünk levét.

Ha természetjárás, kirándulás közben madárgyűrűre bukkanunk, küldjük el a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület címére.

Hagyjunk úgy mindent a természetben, ahogy találtuk: fordítsuk vissza a felfordított követ, dobjuk vissza a tóba a kirántott hínárt.

Mindig a kijelölt úton haladjunk, ne vágjunk át a földeken, erdön, gyepeken.

Ne hagyjunk árulkodó jeleket, amelyek a fészkekre, vackokra felhívhatják emberek vagy állatok figyelmét.

Ne áruljuk el akárcikinek, ha valahol érdekesre bukkantunk. Sokszor igaz az a mondás, hogy a titok, mihelyt két ember tud róla, nem titok többé.

Gyűjtés helyett inkább fényképezzünk.

Ne végezzünk engedély nélkül engedélyköteles tevékenységet.

Kirándulásunk során tartsuk be az előírásokat természetvédelmi okból elrendelt korlátozásokat.

Négy lábú kedvenceinket vezessük pórázon.

A keletkezett hulladékot, szemetet vigyük haza, vagy tegyük a kirakott hulladéktárolóba.

Gépjárművünkkel csak a közutakat és a közforgalom számára megnyitott erdészeti üzemi illetve magánutakat használjuk.

Vízitúrázás során tartsuk be a vízitúrázás szabályait.

Táborozáshoz szerezzük be a természetvédelmi hatóság engedélyét, egyeztessünk a terület tulajdonosával.

Ne zavarjuk a vadon élő élővilágot, ne károsítsuk azok egyedeit, élőhelyüket.

**„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”
Tamási Áron**

Védett területek láncolata Déldunántúlon

1. NEMZETI PARKI TERÜLETEK

A Duna-Dráva Nemzeti Park 1996. tavaszán a Duna és a Dráva mentén jött létre, mintegy 50.000 hektár kiterjedésű területen. Természeti képének formálásában a víz játszotta a főszerepet. A két folyó, azok víztömege határozta meg a sokféle élőhely kialakulását, melyeken színes élővilágot találunk. A nemzeti park szinte teljes területe az egykori ártéren található.

A dunai szakasz

A Duna mentén a Sió-csatorna torkolatától a déli országhatárig húzódik a védett terület. Itt található Gemenc és Béda-Karapanca, melyek az Alföld részei. A Dunának ezen a szakaszon az esése csökken, így sebessége is kisebb, ezért középszakasz jellegűvé válik. Kanyarogva (meanderezve) folyt, a magával hozott iszapból és homokból zátonyokat épített, állandóan változtatta medrét. A túlfellett kanyarokat természetes úton átvágtá, így keletkeztek a holtágak és a mélyebb területen a belső tavak. A folyó vízrendezése alapjaiban változtatta meg ezt a helyzetet. A folyószabályozások során a jeges árok gyorsabb levonulása, valamint a hajózás érdekében a kanyarokat átvágták, a folyót gátak közé szorították. A medret a gyorsabban folyó víz kimélyítette, ezért a vízszintje csökkent, sőt ez a talajvízszint jelentős csökkenését eredményezte. A holtágakkal tarkított sárközi szakaszon az árvízvédelmi töltést a folyamtól viszonylag távolabb építették meg, a Kalocsai Érsekség birtokhatárán. Így maradhatott fenn Európa egyik legnagyobb összefüggő hullámtere, Gemenc.

Az itt élő lakosság a XVIII. század végéig nem kísérelte meg útját állni az árvíznek, hanem éppen ellenkezőleg, mind nagyobb területeket próbáltak bekapcsolni e természetes „légzésbe”. A Dunán évenként érkező hatalmas víztömeget nagyrészt mesterséges csatornák, úgynevezett „fok”-ok segítségével szétvezették a halászó víznek alkalmas tavakba, mélyedésekbe, a kaszálókra, legelőkre, gyümölcsösökbe. Közben a lassú áradással párhuzamosan mentették értékeiket és az állataikat. Ez a módszer a fokgazdálkodás, amely minimálisra csökkentette az árvíz pusztító hatását, valamint biztosította az itt élő emberek megélhetését, elsősorban bőséges haláldást adott. A halászat mellett a rideg állattartás, a ló és a szürke marha tartása a legfontosabb ártéri gazdálkodási forma. A rendszer működését biztosították a fokok. Egy-egy fok gyakran egész sor tavat látott el vízzel. Fenntartásuk jelentős szakértelmet és munkaerőt igényelt.

A gátak megépítésével a Duna és a holtágak kapcsolata megszakadt, a vízszintsüllyedés a fokokkal is megszűntette az összeköttetést. A mentett oldalon elmaradtak az árvíz, megkezdődött a kiszáradás és a feltöltődés. A nemzeti park ennek a természetes ártéri élő rendszernek a maradványait őrzi, és kiemelkedően fontos értékű a természetvédelemnek, mert Európában alig maradt meg ilyen kiterjedt ártéri vizes élőhely rendszer.

Természeti értékek:

A Duna zátonyai durva homokból épülnek fel, ezért alacsony vízálláskor meglehetősen kiszárad a termőhely. Az ilyen élőhelyen csigolya-bokorfüzesek és mandulalevelű bokorfüzesek találhatóak. Az iszapos homokkal borított partokon, a holtágak mentén fűzligetek fordulnak elő, melyek a fehér fűz ezüstös lombjáról messziről felismerhetők, tavasszal rendszerint előtérésre kerülnek. Jellemző növényük a nyári tőzike, tömeges virágzásakor festői látványban lehet részünk.

A gemenci holtágak májusban fehérek a fehér tündérrózsától vagy sárgák a tündérfátyoltól, mindkettő védett faj. A vízi-lófark családjának egyetlen ma élő képviselője, szintén májusban virágzik a bédai holtágak homokos aljzatán. A közönséges rence, mely rovarfogó életmódja miatt nevezetes, virágzásakor szintén dekoratív. A sulyom melegkori maradványfaj, rombusz alakú levelei mozaikszerűen borítják a vízfelszínt. Egykor termését összegyűjtötték, fogyasztották. Ma védett. Gyakori még a két vízipáfrány a mételyfű és a rucaöröm, melyek spórákkal szaporodnak, ugyancsak védett fajok. A vízi vegetációt a partok felől mocsári növényzet szegélyezi. A nádasokat magassásos társulások követik.

A tölgy-kőris-szil ligeterdők a magas ártéren találhatóak, ahol csak nagy árhullám önti el a területet. A hullámtérben és az ármentesített területen egyaránt megtalálhatóak. Az erdőt kocsányos tölgy, vénic szil, magyar kőris alkotja. A fák alatt dús cserjeszint alakult ki, benne a védett jerikói lonc és a ligeti szőlő. A lágyszárú szintben találjuk a rózsaszínes-vörösbarna saktáblaszerűen foltos virágú kockás kotuliliomot. Béda-Karapancsa területén találjuk ezeknek a fajgazdag erdőknek a maradványait. Az Alsó-Duna-völgy bennszülött védett cserjéje a fekete galagonya.

Az eddigi kutatások szerint 51 halfaj előfordulását bizonyították a dunai területről. A Duna halai közül a kecsege és a menyhal még elég gyakran előfordul. A holtágak ragadozó hala a csuka. Sokféle kételtű él a területen. A hullók közül a vízisiklót és a mocsári teknőt láthatjuk a leggyakrabban. Gemenc és Béda-Karapancsa madárvilágának a fekete gólya és a rétisas állománya európai jelentőségű. A legnagyobb hazai fekete gólya populáció megvédése a nemzeti park kiemelt feladatai közé tartozik. A rétisas Európa egyik legritkább ragadozó madara, évtizedeken keresztül használja hatalmas, nagy magasságban épített fészket. Biztosítani kell mindkét madár zavartalan fészkelését, mert a zavarásra a legkényesebbek. A Béda-Karapancsa tájegységben még gyakori a barna kánya, mely a környezeti hatások változásaira érzékenyen reagál, ezért indikátor fajnak tekinthető. A gémfélék közül a nádasokban fészkelnek a kis kócsagok, nagy kócsagok, bakcsók, vörös gémekek, néhány pár bölömbika. A gyakori szürke gém fűzligetekben költ. A terület déli részén a nyári lúd szigetszerű előfordulása. A vonulási időszakban madárvendégek ezrei találnak táplálkozó és pihenőhelyet az ártéren. A récék, ludak, kárókatona gyakran áttelelnek. A veszélyeztetett denevérfajok menedéket találnak a háborítatlan erdőkben. Az öreg fák odúiban szülőhelyet és nappali szálláshelyet talál a tavi denevér és a pisze denevér. A vízi életmódhoz alkalmazkodott vidra halakkal táplálkozik. Az európai hód, mivel kipusztult a XIX. században, visszatelepítették Gemencre. Így nálunk is újra szaporodik és színesíti az élővilágot. Az éjszaka aktív vadmacska csak a zavartalanabb, a nádasokkal határos erdőt kedveli. A Gemencen elejtett gímszarvasok trófeái világhírűek. Az itt élő állomány kiemelkedő genetikai adottságú, erőteljes, mégis finomvonalúan arányos testalkatú.

A drávai szakasz

A Dráva a Tiroli-Alpokban ered, hazánk területét Órtilosnál éri el. A folyó gyors, esése jelentős, sok hordalékot hoz magával. Az esése a magyar szakaszon fokozatosan csökken, hordalékát lerakja. A Dráva jellegzetes képződményei a zátonyszigetek, melyek folyamatosan épülnek és pusztulnak, ezáltal a helyüket is változtatják. Jellegzetes élőhelyei a pionír növényzetnek. A hazánkban csak itt előforduló csermelyciprus, a tamariska rokona, pirosas szirmú virágai májustól füzérekben nyílnak. A partot ártéri ligeterdők kísérik, ahol fehér fűz, fehér nyár és fekete nyár a lombkoronaszint fái, gyakori cserje a veresgyűrű som, de van kányabangita is. A dús aljnövényzet védett harasztjai a kígyónyelv-páfrány és a téli zsurló, mely helyenként tömeges előfordulású. A szukcesszió következő állomása a tölgy-kőris-szil ligeterdő a magasabb térszíneken. A lágyszárúak közül említést érdemel a nyugati csillagvirág, kontyvirág, kardos madársisak, piritógyökér és a borostás sás. A zákány-órtilos dombok nálunk egyedülálló illír gyertyános-tölgyesek és illír bükkösök termőhelyei. Hazánkban csak itt él a hármalevelű szellőrózsa és a hármalevelű fogasír, valamint a pófók árvacsalán. A hajdani erdőirtások helyén ma másodlagos élőhelyek: nedves rétek, mocsárrétek alakultak ki. Ritka virágai a szibériai nőszirm, a hússzínű ujjaskosbor, pompás kosbor és a torzsavirágzatáról felismerhető kálmos.

A Barcsi Borókás savanyú homoktalajon kialakult mészkzerű vegetáció, ahol a borókák között először mohák, zuzmók és magyar csenkesz jelenik meg, melyet a homokpusztagyep követ. Növényritkaságai a fekete kökercsin, a homoki kocsord és a homoki szalmagyopár. A lefolyástalan területein láperdők tenyésznek. A „lábáségeren” tőzegmohák és tarajos pajzsika nő. Hazánkban csak itt található királyharasztot és fűzlevelű gyöngyveszőt.

A nemzeti park Dráva-menti szakaszának változatos élőhelyein csaknem 4.500 állatfaj él. A drávai tegzes jelzi, hogy a Dráva még tiszta vizű folyó, itt él a Földön az egyetlen életképes populációja. A tegzesek és a kérészek hosszú lárvaidejüket a vízben töltik, kifejezetten rövid ideig életképesek, egyetlen feladatuk a szaporodás. A fokozottan védett dunai galóca, a magyar bucó, a pénzes pér és a sima tok, halaink ritka képviselői. A kopár kavicszátonyokon újra költ a kis csér, a kis lile és a küszvágó csér is itt fészkel. A folyót kísérő „magaspart”, a függőleges löszfal lakótelepet biztosít a parti fecskéknek, gyurgyalagoknak, de fészkelnek itt jégmadarak és búbosbankák is. A Dráva a vízimadarak vonulásában és telelésében meghatározó szerepet tölt be. Az állóvizek befagyása után sok ezer madár gyülekezik ide a nyílt víztükörré. A puhafaligetekben él a magyar színjátzólepke, a keményfaligetek és üde lomberdők puhatestűi a nyugati ajtócsiga és a hazánkban csak itt élő *Helicigona planospira*. Madártani értékeik a fokozottan védett rétisas, fekete gölya, barna kánya.

A folyó mentén található kistelepülések lakói elsősorban állattenyésztéssel foglalkoztak, szarvasmarhát, csikót, birkát és disznót legeltettek. A megmaradt legelői kutakban gímpáfrány nő. A hajdani fás legelők famatuzsálemeiben szarvasbogár és nagy hőscincér fejlődik. A faodúkban seregélyek, mezei verebek és a ritka búbosbankák fészkelnek. A régi mesterségek a teknővájás és a kosárfonás a puhafaligetekhez kötődtek. A keményfás erdők kiváló faanyagát palánkvárak építésére, hamuzsír készítésére használták fel. Az Ormánság egyes falvaiban - Kórós, Drávaiványi, Adorján, Kovácsida - ma is megnézhetjük a festett fakazettás templomokat.

2. TÁJVÉDELMI KÖRZETEK

Boronka-melléki TK

Boronka múltja

A Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet 1991-ben lett védetté nyilvánítva, területe 7832,7 hektár, melyből 499 fokozottan védett. A Tájvédelmi Körzet a Dunántúli-dombvidék nagy tájának a nyugati felében a Belső-Somogy középtájon helyezkedik el. A területen az első világháború után a Hunyadiak létrehozták a gazdasági kisvasutat, kialakították a halastórendszert és bevezették a tervszerű erdőgazdálkodást. A nagyrészt erdők borította, vízfolyások szabdalta, halastavak tarkította Tájvédelmi Körzet háborítatlanságában az is közrejátszott, hogy a németek 1944-ben háromszoros aknazárat telepítettek a területre melyet 1956-ig folyamatosan szervezett aknazedő alakulatok semlegesítettek. Az erdőben ismét éledeznek a hajdani puszták; Cserfekvés, Virágospuszta, Szőkepuszta, Háromház, Kopárpuszta, Kakpuszta.

A TK növényvilága

A Tájvédelmi Körzet Dél-Dunántúl Flóraidékén, közelebbről Belső-Somogy flórajárásának homokvidékén terül el. Domborzati viszonyai alapján csaknem sík vidék, növényvilága mégis rendkívüli változatosságot mutat. Néhány méteres szintkülönbség ugyanis azt eredményezheti, hogy a lápoktól a száraz homoki gyepekig a legkülönbözőbb növénytársulások képviselve vannak. Mindez a homoktalajok sajátos vízgazdálkodási viszonyaival magyarázható. A pangóvízes mélyedésekben láprétek, fű- és égerlápok találhatóak. A mozgó vízű területeket ezzel szemben égerligetek, helyenként, tölgy-kőris-szil ligeterdők kísérik. Az üde vízgazdálkodású talajokon gyertyános-tölgyesek húzódnak, ezeket néhol szigetszerű bükkösök tarkítják. A legmagasabb, legszárazabb termőhelyeket cseres-tölgyesek borítják, míg ezek irtásain másodlagosan száraz homoki gyepek – elsősorban legelők – jöttek létre.

A Tájvédelmi Körzet legjellemzőbb tájképi elemei a vízfolyások felduzzasztásával létesített halastavak láncolata, amelyeket üde erdők szegélyeznek. Területén eddig közel 50 védett növényfajt mutattak ki. Közülük a legfigyelemreméltóbbak az állóvizek hínárnövényei között a békaliliom és a fehér tündérrózsa. Az égerlápok aljnövényzetében helyenként tömeges a tavaszi tőzike, az üde gyertyános-tölgyesekben és a telepített erdei fenyvesekben a karéjos és díszes vesepáfrány, a mocsárrétek szélein a sárga sásliliom, a cseres tölgyesekben a kakasmandikó. A Tájvédelmi Körzet bükkállományai mészmentes homok alapközeten s barna erdőtalajon alakultak ki. A 600-800 m tengerszint feletti magasság között zonális szubmontán bükkösök, Belső-Somogy homokvidékén leereszkednek 120 m-ig is. A jelenség oka, hogy Belső-Somogy nyugati részén a homoktakaró jelentősen elvékonyodik, ún. „lepelhomok”-ot képez, alatta pedig löszös-agyagos vízzáró réteg található, mely igen kedvező vízgazdálkodási viszonyokat biztosít. A bükkösökből ez idáig 15 védett növényfajt került elő, de még a védett fajoknál is nagyobb természeti értéket képvisel e homoki bükkös társulás, mely egy régebbi flóra- és vegetációtörténeti kor emlékének tekinthető.

Az állatvilág

A nedves környezetben az élőhelyek nagyszámú kétéltűnek és hüllőnek biztosítják a létfeltételeket. A kétéltűek közül (mind a 15 hazai fajuk védett) 12 faj figyelhető meg a területen, többek között az éjszaka mozgó barna ásóbéka és a hosszúlábú mocsári béka melynek hímjei a nászidőben kék színűvé válnak. Sekélyebb vizekben gyakori, de tavasszal tócsákban is él a pettyes göte. A hüllők közül jellemző a mocsári teknős, amely a vidék állóvizeit és mocsarait lakja és a fürge gyík amelynek vöröshátú változata is él a területen. A kígyók közül általánosan elterjedt a vízisikló, ritkábban fordul elő a rézsikló amelynek elterjedési területe inkább a domb és hegyvidékekre jellemző, a síkságokon ritkább. Találkozhatunk a keresztes vipera ezen a vidéken jellemző fekete változatával. A madarak közül több ritka és veszélyeztetett fajnak biztosítja a zavartalan szaporodási feltételeket e változatos élőhely. Kiemelkedő jelentőséggel bír az itt költő réti sas és fekete gólya populáció. Népes állományt alkot a globálisan veszélyeztetett cigányréce, míg a fokozottan védett haris és törpevízicsibe csak a nedvesebb években marad vissza a fészkelési időszakban. Az utóbbi évtizedekben jelent meg és állandó szaporodó népességet alkot az aranyakál. Itt él a Dunántúl talán legéletképesebb vidra állománya is.

Turizmus

Az országos kék túra útvonala, valamint a Mesztegyőről induló, egykori gazdasági vasút a terület felfedezésének legnépszerűbb módja. A látogatást érdemes összekötni a tájház megtekintésével, ahol a környék népművészetével és népi ipartörténeti emlékeivel ismerkedhet a látogató.

Védetté nyilvánítva: 9/1991. (IV. 26.) KTM r.

Védett terület nagysága: 8232,3 ha

Fokozottan védett: 499 ha

Dél-Mezőföld TK

Kialakulás

Tolna és Fejér megye határán több védett és védelemre tervezett terület összevonásával 1999-ben jött létre a Dél-Mezőföld Tájvédelmi Körzet. A vidék természeti értékeit, morfológiai adottságait a jégkorszak alatt vastagon felhalmozódott löszréteg határozza meg. Az évezredek alatt összetömörödött, gyakran kőzetté vált porban különös felszínformák alakultak ki. Ezt a területet délen az Ós-Sárvíz és a Duna hordalékaként itt maradt homoktalaj váltja fel. A tengelici homokvidék és a paksi Űrge-mező területein a Kiskunsághoz hasonló homokbuckás vidékek jöttek létre. Az alföldihez hasonló klíma és az említett talajszerkezet miatt a Dél-Mezőföld vízben szegény.

Növényvilág

A terület természetes növénytársulásai a homokpuszták, a homoki legelők, a kiszáradó láprétek és löszpuszta-rétek, melyek közé gyöngyvirágos tölgyesek, gyertyános tölgyesek és égerláp erdők ékelődnek.

Szinte minden részterületnek megvan a maga kiemelkedő botanikai, természeti értéke. Csak az orchideáknak 10 faja fordul elő és helyenként tömeges a kornistárnics valamint a szibériai nőszirm. Jelentős állományban megtalálható a fokozottan védett tátorján és a ritka – jégkorszaki maradvány – zergeboglár is. Említést érdemel hazai sáfrányunk a tarkasáfrány. Nem a környező magashegységekből ereszkedett le, hanem déli élőhelyeiről nyúlik be a Kárpát-medencébe és a tájvédelmi körzetben két jelentősebb állománya is él.

Állatvilág

Az állatvilágot tekintve a Dél-Mezőföld számos védett és fokozottan védett madár- és denevérfajnak igen fontos élőhelye. A láprétek ritka madarai a réti tücsökmadár és a haris, míg a homokgyepeken szalakóták vadásznak rovarokra. A vidék egyik legismertebb rágcsálója a szintén védett ürge. Az elmúlt időszak betelepítési programjának köszönhetően populációja jelentősen megerősödött. Természetes ellenségei közé tartoznak a tájvédelmi körzet területén fészkelő ragadozó madarak, melyek közül kiemelkedik a hazánkban ritka kerecsensólyom.

A vízfolyások, tavak kétélűeknek és a nádasokat kedvelő énekes madaraknak jelentenek otthont, de itt talál költőhelyet a barna rétihéja és vadászterületet a fokozottan védett vidra is.

Turizmus

A tájvédelmi körzetben turistajelzésen, vagy az Űrge-mező tanösvényen (Paks – felújítás alatt) lehet kirándulni. A védett területeken csoportok részére a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság előzetes egyeztetés után szakvezetést biztosít.

Védetté nyilvánítva: 11/1999. (X.29.) KöM r.

Védett terület nagysága: 7546,5 ha

Fokozottan védett: 964,7 ha

Kelet-Mecsek TK

Kialakulás és kultúrtörténeti értékek

A Mecsek legnagyobb, közel tízezer hektáros védett területét 1977-ben hozták létre. Földrajzi, éghajlati, geológiai adottságai miatt természetes növény és állatvilága fajokban igen gazdag. A tájvédelmi körzet műemlékekben, kultúrtörténeti és néprajzi emlékekben is bővelkedik. Pusztabányán a XVII-XVIII. században működő üveghuták hű másai kerültek megépítésre, illetve régészeti feltárás is történt. A Vár-völgy felett a névadó Máré-vár magasodik, Óbányán pedig a hagyományos fazekas mesterség száll apáról fiúra. A védett terület szívében fekvő Réka várban született Szent István unokája, a skótok egyik első szentje, Margit királyné. A Mecsekre jellemző gyúrt-töréses szerkezetű triász és jura kori mészkő mellett a kelet-mecseki részeken kréta időszaki vulkánosság hatására magmás kőzetek is keletkeztek, melyek a Vár-völgyben geológiai tanösvényen haladva tanulmányozhatók.

A tájvédelmi körzet másik látványossága az Óbányai-völgy, ahol az országos kék túra vonalán érhető el Kisújánya, miközben elhalad a Csepegő szikla és a geológiai különlegességnek számító Ferde vízesés mellett.

Élővilág

A tájvédelmi körzet növényvilága a mecseki flórajárásba tartozik délies növényelemekkel. Meghatározó növénytársulása a szubmontán bükkös, a cseres-tölgyes és a gyertyános-tölgyes. Találkozhatunk még szurdokerdőkkel, törmeléklető-erdőkkel és patakparti ligeterdőkkel. A Kelet-Mecsek legjelentősebb növénytani értéke a fokozottan védett bánáti bazsarózsa. Állományai a világ-populáció legnagyobb részét jelentik. A mediterrán flóraelemek gazdagságát jelzi még a lágyszárúak között az olaszmuze, a majomkosbor, a keleti zergevirág és a baranyai peremisz.

A túrák során zoológiai értékek sokaságával lehet találkozni. A tiszta vízű hegyi patakokban ritka tegzesfajok és rákok is élnek. A kiálló köveken hegyi billegető ugrál és csak itt látható az országban a sárgasávós hegyi szitakötő. Költ a területen békászó és réti sas, fekete gólya, kék galamb, kis légykapó és sövényármány is.

A vadregényes, hegyvidéki arculatú területet túraútvonalak hálózják be, így gyalogosan teljes egészében bejárható.

Védetté nyilvánítva: 8/1977. OTVH. hat.

Védett terület nagysága: 9347,5 ha

Fokozottan védett: 1180 ha

Zselici TK

Természetföldrajzi jellemzés

A Zselici Tájvédelmi Körzet Somogy és Baranya megyékben a Dunántúli-dombság nagytájon belül a Zselici kistáj északnyugati részén található. Geológiailag ókori kristályos és átalakult kőzetekre rakódott középkori üledékek, majd újkori lazább tengeri üledékeket borító lösztakaró jellemzi. Részben szürke, részben barna erdőtalajok borítják. Éghajlata kissé hűvösebb és csapadékosabb a környezeténél, enyhe telű, szubmediterrán jellegű. A hőmérséklet évi átlaga 10.0C° körüli, az évi csapadékösszeg 700-800 mm. Tengerszint feletti magassága átlag 200–250 méter, magasabb pontjai az északnyugat–déleleti irányú Duna–Dráva vízválasztó vonalon találhatóak. Számos forrása és patak jellegű vízfolyása van. Természeti értékeit jelentős mértékben jellegzetes erdőtársulásai adják nagyszámú szubmediterrán flóraelemmel, s a hozzájuk kapcsolódó élővilággal.

A zselici táj kialakulása

A zselici táj jellegzetességét a széles, lapos dombhákat borító, összefüggő erdőségek adják. A települések többsége az átlagosan 200-250 méter tengerszint feletti dombok lábánál futó patakok mentén létesült. A legmagasabb pont a tájvédelmi körzet keleti részén 358 méterrel a Hollófészek.

Annak ellenére, hogy nem egy markáns hegységről van szó, a Zselic élővilágának kialakulásában az éghajlati elemek keveredése a legmeghatározóbb elem. Egyszerűsítve úgy jellemezhetnénk, hogy nyáron hűvösebb, csapadékosabb nyugati, északnyugati légtömegek befolyásolják, télen mediterrán hatást hozó légtömegek érkeznek, délről, délnyugatról. A tavaszi-őszi csapadékmaximumoknak is köszönhető, hogy a Zselicben egyedülálló erdővadon alakult ki. A középkorban több kisebb irtásfalu is megtelepedett, az emberek makkoltatással, méhészettel foglalkoztak.

Az erdőpusztulás felgyorsulását a német telepesek megjelenése okozta, akik magukkal hozták a hamuzsír főzés tudományát, majd fokozatosan elterjedt a szénégetés és a gyorsfolyású patakokra egyre több kis fűrészüzem is települt.

A tájvédelmi körzet jelentős méretű és minőségű erdővagyonra 1976-óta védett, mintegy 10.500 ha nagyságú területen és kitettségtől függően más és más élővilágot rejt.

Táji értékek

A zselici táj jellegzetes tájképét a széles, lapos dombhákat borító, nagy, összefüggő erdőségek adják. Kaposvár és Szigetvár között a mintegy 45 kilométer hosszú, többnyire dombháton haladó, történelmi idők óta használatos földúton járva a távolság felét még ma is szinte összefüggő erdőségben tehetjük meg. A zselici települések többsége a patakok völgyeiben létesült, ahol a lakosság a környező nedves réteket kaszálta, a szántóföldek és legelők pedig a lankásabb dombok lejtőin helyezkedtek el. A meredek, szabdalt felszínű oldalakat az ember nem tudta megművelni, így azok napjainkig erdők maradtak.

Északról, a Balaton felől közelítve a Zselic dombvidéke hirtelen, meredeken magasodik fel a Kapos folyó völgyéből. Délről közeledve a Drávasík alföldi jellegű tájából alig észrevehetően, lankásan emelkedik ki. Ha nyugat felől érkezünk, akkor a belső-somogyi homokvidék enyhén hullámos felszíne után a magasságkülönbségek hirtelen megnövekednek, határozottan dombsági jellegű táj tárul a szemünk elé. Kelet felé a zselici erdők a mecseki erdőkkel összefüggő erdőrengeteget alkotnak, a két tájegységet csak a Baranya-csatorna - észak felé kiszélesedő, egyébként keskeny - völgye választja el egymástól. A Mecsek-hegységből nézve széles, lapos, erdővel borított dombhátak jellemzik a Zselici-dombságot. Jellemző tájképi elemek a meredek falú lösz-szurdokok, helyenként homokkőkibúvásokkal. A települések közelében a régóta használt földutak lassanként löszmélyutakká alakultak. A meredek löszfalak lepusztuló kőzetanyaga meszes konkréciókat, löszbabákat tartalmaz, melyek a vízmosságok alján megfigyelhetők.

Egyedi táji értékek a területen található gémeskutak, kőkeresztek, magányos idős fák és fasorok, hagyományos rakodók, magtárak.

Növényvilág

A területen fellelhető különlegességnek számít az ezüsthársas bükkös erdőtársulás, mivel a hűvösebb klímát, magasabb hegyvidéki régiókat kedvelő bükk a síksági-dombsági ezüsthársal közösen alkot erdőt, amely hazánkban egyedülállónak számít. Tavasszal, a lombkorona összezárodása előtt virágos növények bújnak elő és megélelnkül az állatvilág is. A másik jellemző erdőtársulás a hűvösebb völgytalpakban és a szárazabb peremvidékeken az ezüsthársas-gyertyános-tölgyes. Gyepszintjében jellemző a kisvirágú hunyor és a meténg. Ahogy az ezüsthársas-bükkösben, úgy itt is megtalálható örökzöld növények a szúrós és lónyelvű csodabogyók. Szinte mindenütt előfordul a pettyezetett tüdőfű és kis egyedszámban, de szintén sok helyszínen találunk orchideákat.

A Dél-Dunántúl természetes növényzetében számos déli származású (illír, balkáni, atlanti-mediterrán, pontusi-mediterrán és szubmediterrán) növényfaj él, ezek a növények adják a Tájvédelmi Körzet jellegzetességeit. Ezeknek a fajoknak az elterjedési területe a Dél-Dunántúlon éri el északi vagy keleti határát, északabbra és keletebbre már nem, vagy csak elvétve fordulnak elő. A kelet-alpesi és a nyugat-balkáni (illír) növényvilág nyugat felől érkező fajai például a zalai bükköny, a kakasmandikó és a nyugati csillagvirág; csak a dombvidék nyugati pereméig terjed a kelet-alpesi erdei ciklámen. A kelet-balkáni és dél-erdélyi (ún. dacikus) növényfajok ezzel szemben délkelet vagy kelet felől, a Mecseken vagy a Villányi-hegységen keresztül érkeztek a Zselicbe, ilyenek például az örökzöld csodabogyók, a pirítógyökér, a kispárlófű.

A Zselicben jelenlegi ismereteink szerint a védett növényfajok száma 67, ebből a Tájvédelmi Körzet területén bizonyosan vagy valószínűsíthetően előfordul: 52 faj.

Védetté nyilvánítva: 6/1976. OTVH. hat.

Védett terület nagysága: 10.500 ha

3. TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK

Természetvédelmi területek

Abaligeti-barlang felszíne

Az 1750 m hosszú, fokozottan védett Abaligeti-barlang a Mecsek leghosszabb és legismertebb barlangja. Főágát az 1950-es években építették ki, s a közelmúltban végeztek itt jelentős felújítási munkákat. Klímája gyógykezelésre is alkalmas, állatvilága (számos denevérfaj, egy nevezetes vakbolharák-faj) szintén különleges. Magyarországon minden barlang védettséget élvez. A felszíni terület védelme, a barlang természeti értékeinek megóvása egyaránt elengedhetetlen. A barlang kiépített része szakvezetéssel látogatható. A bejáratától indul és ide érkezik a felszíni tanösvény szakvezetéssel történő bejárása.

Védetté nyilvánítva: 41.241/1941. I. 5.

Védett terület nagysága: 1,3 ha

Babócsai Basa-kert

A 13 hektáros területre, a korabeli legenda szerint, a babócsai végvárat ostromló török pasa egyik felesége ültetett csillagos nárciszokat. Az évszázadok alatt jelentősen elszaporodott védett növény legnagyobb tömegben kétségtelenül itt fordul elő hazánkban. A kertben a természeti értékek mellett fennmaradtak kultúrtörténeti emlékek is. Egy Árpád-kori templommaradványt és a közelben török fürdőt is feltártak a régészek. Minden évben május elején, amikor a nárciszok fehérbe borítják a kertet, megrendezésre kerül a babócsai Nárcisz Napok programsorozata, amely egyre több látogatót mozgat meg. A kert 1977-től védett.

Védetté nyilvánítva: 6/1977. OTVH hat.

Védett terület nagysága: 13,2 ha

Baláta-tó

Somogy megye legrégebb természetvédelmi területe, 1942-től már védett. Védettségét gazdag növény- és állatvilága, illetve a jégkorszaki lármaradvány megőrzése indokolja. A Baláta ma is lefolyástalan, csapadék és talajvíz táplálja. Legnagyobb értéke, hogy a lebegő hínártársulásoktól a láperdőkig számos lápi növénytársulás található itt, továbbá több országosan ritka növény- és állatfaj élőhelye. A láptó legnevezetesebb növénye a rovaremésző aldrovanda és a fokozottan védett szíveslevelű hídőr. További jelentős botanikai érték a tőzegeper, a vidrafű, a tőzegmoha és a kárpáti sáfrány. A védett terület gazdag állatvilágából elsősorban a keresztes vipera fekete változatának előfordulása ritka, a fekete gólya, cigányréce, réti sas és barna rétihéja fészkelése illetve a csalitjáró pocok és a vidra jelenléte érdemel említést. A terület megközelíthető a Kaszóból közlekedő erdei kisvasúttal, továbbá jelzett sétaúton gyalogosan. A tó partján madármegfigyelő toronyból tekinthető meg a Baláta élővilága.

Védetté nyilvánítva: 505510/1941.I.b.3.

Védett terület nagysága: 105 ha

Bölskei nősziromos

A Bölskei nősziromos Természetvédelmi Terület két nagyobb, geomorfológiájában és vegetációjában teljesen eltérő területegységből áll. A Paks-seregélyesi táblarög keleti letörésénél található 29 hektáros löszvölgy löszpusztarétjein olyan védett növényfajok megőrzése a cél, mint a fokozottan védett, európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű tátorján (*Crambe tataria*), vagy a névadó apró nőszirom (*Iris pumila*), melynek itt fellelhető több ezres állománya országos jelentőségű. Ezen túlmenően fontos feladat a napjainkra eltűnőben lévő növénytársulás, az Élővilágvédelmi Irányelv I. függelékében is szereplő löszpusztarét (*Salvio nemorosae-Festucetum rupicolae*) élővilágának megóvása védett és nem védett növény- és állatfajaival együtt. A Madocsi teraszon, a Paks-seregélyesi táblarög keleti letörésének lábánál található nádas, mocsaras terület a Duna egykori árterületének maradványa. Természetközeli állapotából és sziget jellegéből adódóan fontos élőhelye sok védett és fokozottan védett növényfajnak (pl.: mocsári kosbor, nyári tőzike, nádi boglárka), illetve fontos táplálkozó-, szaporodó-, és pihenőhelye védett és fokozottan védett állatfajoknak (pl.: haris, bölömbika, vidra). A Duna menti ökológiai folyosó részét képezi, így a vonuló állatfajok számára is fontos pihenő és táplálkozó terület.

Védetté nyilvánítva: 15/2007. (III. 30.) KvVM rendelet

Védett terület nagysága: 111,16 ha

Bükkhát erdőrezervátum

A Bükkhát erdőrezervátum a Dráva-menti síkságon, az Ormánság erdőgazdasági, ill. néprajzi táj területén, Páprád, Vajszló, Baranyahídvég, Sámod községhatárokon terül el. A területen síkvidéki gyertyános-tölgyesek és tölgy-kőris-szil ligeterdők értékes állományai találhatók, melyekben fekete gólya és vörös kánya is fészkel.

Az erdőrezervátum-hálózat kiépítésének célja, hogy megismerjük erdeink bonyolult működését elsősorban természetes viszonyok között, továbbá az emberi beavatkozások hatásait vizsgálva. A magterület esetében cél a természetes erdődinamikai folyamatok érvényre jutásának elősegítése és annak megfigyelése, hogy a gazdálkodás és más emberi beavatkozások megszűntével az erdő hogyan alakul át. A védőzónában a védelmi funkciók fenntartása mellett kiemelt cél a kísérleti erdőgazdálkodás, a nagy területű tarvágásos vágásmód helyett új erdőhasználati eljárások kidolgozása, összehasonlítása és bemutatása.

Védetté nyilvánítva: 11/2007 (III. 30.) KvVM rendelet

Védett terület nagysága: 452,2 ha

Csokonyavisontai fás legelő

A Barcs közelében található Csokonyavisonta két természeti értékéről is jól ismert. Egyik melegvízes gyógyfürdője, a másik a falu határában található fás legelő. Keletkezéséről eltérő vélemények születtek, valószínű azonban, hogy ezek ötvözete hordozza az igazságot, azaz a középkorban szokássá vált makkoltató állattartás degradáló hatása mellett emberi beavatkozással is ritkult a falu környéki erdő. A magányos, vén fákon védett madarak pihennek és kémlelik a tájat, még a réten védett növények nyílnak. 1977-ben kapott védeltséget.

Védetté nyilvánítva: 5/1977. OTVH hat.

Védett terület nagysága: 423,8 ha

Dunaszekcsői Lőszfal TT

A Baranyai-dombság keleti végén magas parttal éri el a Dunát. Ilyen magaspárt a dunaszekcsői Várhegy. A terület 1998 óta áll természetvédelmi oltalom alatt Dunaszekcsői Lőszfal Természetvédelmi Terület néven. A terület 145 méter tengerszint feletti magasságon található, 60 méterrel a Duna szintje fölött.

A triász kori anizuszi mészkőn pliocén és pleisztocén korú lösz és lösszerű üledékréteg rakódott le. Ez a lösz meredeken szakad bele a Dunába, mely folyamatosan bonntja-mossa a partoldalt. A Várhegyet a löszplató többi részétől az erodált völgyek választják el. A terület jellegzetes emberi hatásra keletkezett formakincsei a löszmélyutak, mesterséges tereplépcsők. A Várhegy bővelkedik kultúrtörténeti emlékekben is. Az első emberi jelenlét nyomai a kora bronzkorból valók (Péceli kultúra - i.e. 210-1900). A bronzkor idején a földművelést is folytató zóki népek éltek itt. A vaskorban az illir és kelta népek telepdtek itt meg, utóbbi elterjesztette a korongolást a fazekasságban. A terület kedvező földrajzi helyzetét sok nép kihasználta, a kelták után a pannonok, majd a rómaiak éltek itt. A területet az I. században hódítja meg Róma, a Duna mentén határvédelmi vonalat (Limes) épít ki. A Várhegyen Lugio néven létesítenek erődöt. Az eddigi ásatások során a római korból került elő a legtöbb lelet. A feltárások során előkerült egy Marcus Aurelius szobor, sírkövek, téglák, használati tárgyak, pénzek. A löszfal tájképi értéke is igen magas, a Dunáról félelmetes látvány a fölé magasodó csupasz löszfal. A Várhegy tetejéről pedig festői kilátás nyílik a Dunára és zátonyaira. A kevésbé meredek lejtőkön él a feltűnő színű, de kistermetű apró nőszirm (Iris pumila), mely a löszfaltársulások tagja. A majdnem teljesen csupasz szakadékok napsütötte részein találjuk a fokozottan védett haragos siklót (*Coluber caspius*)

Védetté nyilvánítva: 27/1998.(VII.10) KTM r.

Védett terület nagysága: 6,8 ha

Dávodi Földvári tó TT

A Mohácsi szigeten található természetes úton lefűződött morotvató kb. a XVIII. század óta állóvíz. Nevét a tőle keletre található Földvár-dombon álló ősi földvárról kapta, melynek nyomai máig fellelhetők. A Földvári tavat a múlt században halastóként hasznosították, de az extenzív gazdálkodás nem változtatta meg lényegesen természeti adottságait. A néhol kiszélesedő, máshol keskenyebb nádfallal övezett tó és környéke igen gazdag vízi világnak biztosít élőhelyet. Több mint száz védett madárfajnak nyújt fészkelő- vagy táplálkozóhelyet, többek közt olyan ritkaságoknak, mint a cigányréce, a nyári lúd, a fekete gólya, a holló, több szerkőfaj, a barna kánya vagy a gyakran erre portyázó kerecsensólyom. A nádas öblökben szinte valamennyi hazai gémfaj költ, de fészkel búbos vöcsök, vízityúk, és több nádi énekes madár is. Az ingoványos részeken guvat, távolabb bíbic és piroslábú cankó él.

Védetté nyilvánítva: 19/2000. (VII.24.) KöM r.

Védett terület nagysága: 74,3 ha

Fekete-hegy

A Szársomlyótól északra fekszik a jóval alacsonyabb Fekete-hegy. Alapközete mészkő, klímája kevésbé szubmediterrán, mint a Villányi-hegység déli oldala, ennek oka az erdősültség magasabb foka. A molyhos-tölgyesek közötti tisztásokon orchideafélék nyílnak tavasszal, az erdőben szúrós és lónyelvű csodabogyók örökzöldjét látni. Eddig közel 50 védett fajt találtak itt.

Védetté nyilvánítva: 25/1997. (VIII. 1.) KTM r.

Védett terület nagysága: 94,6 ha

Jakab-hegy

A Kővágószőlős felett emelkedő Jakab-hegy elsősorban geológiai és kultúrtörténeti értékei miatt kapott védelmet. E hegyet kavics-konglomerátum és vörös homokkő építi fel, melyek legszebb kifejlődései a Babás-szerköveknél, illetve a Zsongor-kő kilátónál tanulmányozhatók. A szép panoráma mellett figyelmet érdemel a korai vaskorból származó földvár, amely a második legnagyobb Európában, és a körülötte elhelyezkedő halomsírok. További nevezetesség az XIII. században épült pálos kolostor maradványa. A terület szabadon látogatható, geológiai és kultúrtörténeti tanösvény várja a kirándulókat.

Védetté nyilvánítva: 11/1978. OTVH. hat.

Védett terület nagysága: 223,4 ha

Kapszeg-tó

A Dunáról lefűződött morotva-tó maradványa, melyet napjainkra nádas és fűzláp borít. Számos állatfaj számára szolgál élő-, szaporodó-, táplálkozó- és telelőhelyként. Halfaunájából előkerült a fokozottan védett lápi póc, a védett réti csík, kételtű faunájának faj- és egyedszám gazdagsága kiemelkedő. A Kapszeg-tó legnagyobb értéke gazdag madárvilága. Itt található Tolna megye legnépesebb, kiemelkedően fajgazdag gémtelpe, mely olyan ritka és fokozottan védett gázlómadaraknak ad otthont, mint az üstökös-gém, a kis kócsag, a nagy kócsag, a szürke gém, a bakcsó és a vörös gém. A telepen kívül költ a fokozottan védett cigányréce, a kanalas gém és a fekete gólya, költési és vonulási ideje alatt rendszeresen táplálkodik a területen a kis békászósas és a rétisas. Legértékesebb védett növényei a békaliliom, a békakonty, a lápi csalán, a nyári tőzike és a hússzínű ujjaskosbor.

Védetté nyilvánítva: 28/2006. (V. 22.) KvVM r.

Védett terület nagysága: 156 ha

Melegmány-völgy

A Közép-Mecsek legszebb völgyeit (Melegmány, Nagy-mély, Petnyák, Zsidó, Farkas-gödör) magába foglaló tájrész elsősorban geológiai értékei miatt élvez védelmet 1957 óta. Kiválóan tanulmányozhatók a karsztjelenségek: víznyelők, töbrök, üregrendszerek (zsombolyok, barlangok) keletkeztek a triász kori mészkőben. A nagyszámú barlang közül a Mánfai-Kőlyuk fokozottan védett. Leglátványosabbak azonban a felszíni karsztjelenségek: A patakok medrében az oldott mészkő újrakicsapódásának hatására képződött mésztufa-lépcsők, gátak, amelyek közül a legnagyobb a mintegy 6-8 méteres Melegmány-vízesés. A változatos terep hatására szintén változatos növényzettel találkozhatunk. Az északi oldalon és a hűvös, párás völgyekben bükkösök, gyertyános-tölgyesek, a tetőkön melegkedvelő cseres-tölgyesek váltják egymást. A lepusztult hegygerinceken és meredek oldalakon törmelék-lejtő erdők, az igen szűk völgyekben pedig szurdokerdők alakultak ki. A területre jellemző védett növény a szúrós és a lónyelvű csodabogyó, a vesepáfrány-félék, a gímpáfrány, a turbámliliom, a farkasölő sisakvirág, ritkább pedig a sápadt kosbor, a havasi tisztessű, a csőrös és a Tallós nőszőfű, a keleti zergevirág és a pázsitos nőszirm. Értékes állatfajai a védett területnek a barlangi patakokban élő vak víziászka és csiga-félék, a felszíni vízfolyásokhoz kötődő, fokozottan védett, endemikus mecseki őszitegzes és a nagytermetű sárgasávú hegyi szitakötő. Fészkel a területen fekete harkály, kék galamb, hegyi billegető és néha kis légykapó is. A barlangok, odvas fák pedig nagyszámú denevér pihenő- és telelő helyei.

Védetté nyilvánítva: 292/1957. O. Term. Tanács

Védett terület nagysága: 719 ha

Mohácsi Történelmi Emlékhely

1526 augusztusában, Mohács határában vívtak sorsdöntő csatát a magyar seregek a Szulejmán szultán által vezetett török haddal. E csata tragikus eseményeinek állít emléket az itt található bemutatóhely, amely 15 ezer katona végső nyughelye. A sírjelek és a táblák történelmünk egy szomorú eseményét elevenítik fel, a sírkertet és tömegsírokat számos művész alkotása díszíti.

Védetté nyilvánítva: 2/1975. OTVH hat.

Védett terület nagysága: 7,5 ha

Nagy-mező, Arany-hegy

A Mecsek Hosszúhetény és Pécsvárad között húzódó, korábbi helyi jelentőségű védett részeket is magába foglaló 101 hektáros területe rendkívüli botanikai értékei miatt élvez védettséget. A Zengő déli lábánál elterülő száraz erdő és gyeptalajok igen szabdaltan és mozaikosan maradtak fenn a művelt területek: szántók, szőlők és gyümölcsösök (pl. mandulások) között. A gazdálkodásra kevésbé alkalmas dombok (Hideg-hegy, Illés-hegy, Nagy-mező, Arany-hegy, Nádasdi-tető, Butyka-hegy, Pavojda) azonban megőriztek olyan száraz tölgyeseket, sztyeppréteket, száraz gyepeket, ahol az ott élő növényfajok nem csak ritkaságukkal, hanem tömegükkel is lenyűgözik az oda látogatót. A Nagy-mező, Arany-hegy Természetvédelmi Területen több mint harminc védett növényfaj fordul elő. Megtalálható itt a fokozottan védett bánáti bazsarózsa, a bodzaszagú ujjaskosbor ritka, piros színváltozatú példányaival is találkozhatunk, de kora tavasszal megcsodálhatjuk a fekete kökörös bókó, pelyhes virágait is. A védett természeti területen nem vezet át turistaút.

Védetté nyilvánítva: 26/1996. (X.9.) KTM r.

Védett terület nagysága: 101 ha

Pacsmagi-tavak

Az 1990-ben kialakított Természetvédelmi Terület Tamási határában, a Koppány folyó völgyében helyezkedik el. Itt főleg vízes élőhelyek, illetve kisebb részben erdők és gyepek találhatók. A védett terület kialakítását elsősorban az e térségben meghatározó jelentőségű, gazdag fészkelő és vonuló vízimadár-fauna indokolta. A tórendszer gém- és récefélék fontos költőhelye, többek között rendszeresen fészkel itt nagy kócsag, bakcsó, törpegém, szürke és vörös gém. A Pacsmagi-tavak az egyik legfontosabb hazai élőhelyét jelentik a fokozottan védett cigányrécének. A megfigyelések szerint a hazánkban észlelt madárfajok több mint fele előfordult már itt, s számos madárfaj mennyisége elérte a "nemzetközi jelentőségű terület" kialakításához szükséges értéket. A védett területről információkat adnak az ott elhelyezett tájékoztató táblák.

Védetté nyilvánítva: 7/1990. (IV.23.) KVM r.

Védett terület nagysága: 485 ha

Pintér-kert

Az arborétum Pintér János nyugalmazott pécsi banktisztviselőről kapta nevét, aki az 1920-as években kezdte el itt a növények telepítését. Halála után a kert nagy részét visszahódították a természetes erdőtársulások, növelve ezzel az arborétum fajgazdagságát. Így napjainkban az eredeti társulások és a díszfajok érdekes elegye alkotja a kert növényzetét. A szépen gondozott kertben számos védett növényfaj is előfordul, többek között csodabogyók, farkasboroszlán és a fokozottan védett bánáti bazsarózsa is. Az arborétum egész évben látogatható.

Védetté nyilvánítva: 18/1977. OTVH hat.

Védett terület nagysága: 1,8 ha

Rinyaszentkirályi-erdő

A Rinyaszentkirályi-erdő Természetvédelmi Területet elsősorban a réti sasok nyugalmának biztosítása, fészkelésük elősegítése érdekében alakították ki. A természetszerű erdők további számos természeti érték élőhelyei, melyek megóvása miatt a terület fokozottan védett, nem látogatható.

Védetté nyilvánítva: 3/1984. (XII.13.) OKTH r.

Védett terület nagysága 62,8. ha

Szakadáti legelő

Szakadát község határában található, néhány hektár kiterjedésű Természetvédelmi Terület elsősorban egy ritka, védett növényfaj itteni előfordulásának köszönheti létrejöttét. E lösszel borított dombokon kora ősszel virágzik az őszi fűzertekercs. A törékeny, apró termetű orchidea-faj állományának fennmaradásához a hagyományos gyepgazdálkodás elengedhetetlen.

Védetté nyilvánítva: 3/1989. (II.22.) KVM r.

Védett terület nagysága: 3,5 ha

Szársomlyó

Magyarország legdélibb hegyvidékének - a Villányi-hegységnek - legmagasabb tömbje a Szársomlyó. Neve régi magyar szóból ered, mely kopaszt jelentett. A nép nyelvén sziklás felszíne miatt csak "ördög szántotta hegy"-ként ismert. Erőteljes kiemelkedése sajátos és igen eltérő mikroklimatikus viszonyokat hoz létre a déli és északi oldalon. Ezek kialakulásában szerepet játszik a felszínen kibukkanó, földtörténeti középkorban keletkezett nagy tisztaságú mészkő is, melynek mélyedéseiben a júra időszak trópusi klímájában bauxit is felhalmozódott. A csúcson a hegységképződés során kialakult repedések mentén feltörő forró vizek oldásos folyamatai két hidrotermális kürtőt is létrehoztak. A hegy biztonságát és védelmet nyújtó déli előtere már 3000 éve lakott terület. Ez idő alatt a római birodalom telepesei is emeltek itt várost. A csúcson az 1200-as évektől vár állt, amely a török hódoltság során elpusztult, ma már csak az egykori várfalak maradványai láthatók. Az itt élő és gazdálkodó rómaiak tették fejletté a máig meghatározó szőlőművelést, melyet a később betelepülő szláv, rác és német népcsoportok formáltak tovább. A térség gazdaságához tartozik az 1910-től intenzíven folyó mészkőbányászat. A régebbi, keleti bányát 1967-től fogva a szobrászok vették birtokukba, művésztelepük mai napig működik. A Szársomlyó élővilága igen egyedi. A szubmediterrán klímaterületen botanikai ritkaságok élnek. A hegyen 75 védett növényfajt találtak, közülük 7 faj kizárólag itt fordul elő hazánkban. A hegy tetején és keleti részén bokornövésű ritkás karsztbokorerdő társulás látható. Ritka növénye a magyar méreggyilok. A hegy északi oldalát ezüsthársas gyertyános-tölgyes erdő fedi. Aljnövényzetének érdekességei a szúrós és a lónyelvű csodabogyó és az illatos hunyor. A sziklagyepeken fordul elő a hegy legféltettebb kincse a fokozottan védett magyar kikerics. Ezt a növénykét hazánkban sehol máshol nem találták meg. A növényvilághoz hasonlóan az állatvilág alakulásában is érződik a mediterrán hatás. Gyakorta találkozhatunk pohos gyászbogárral, a piros potrohú bikapókkal és itt él a hazai hullófauna ritkasága, a fokozottan védett haragos sikló. A madarak közül kis szerencsével megfigyelhetők fekete gólyák, a csúcs felett keringő egerészölyvek és hollók, de akár a löszfalban fészkelő gyurgyalagok és a mediterrán elterjedésű bajszos sármány is. A volt bauxitbányák felhagyott tárói kiváló élő és bújóhelyet nyújtanak a védett denevérfajoknak, és más kisebb emlősöknek is.

A hegy fokozottan védett, látogatása szakvezetővel lehetséges!

A növény és állatfajok gyűjtése tilos!

Védetté nyilvánítva: 237.610/1944. I./A. -2r.

Védett terület nagysága: 224,3 ha

Fokozottan védett: 226 ha

Szentegáti erdő

Síkvidéki bükkös erdő, mely a földtörténet utolsó, hideg éghajlati periódusában ereszkedett le a magasabb régiókból és aztán a megváltozott körülmények között is fenn tudott maradni. Az árnyas facsoportok alatt védett növényfajok találhatók, mint a farkasboroszlán, a kétlevelű sarkvirág, vagy a békakonty. Egykor a vörös kánya igen fontos fészkelőhelyeként is számon tartották.

Védetté nyilvánítva: 6/1993. (III.09.) KTM r.

Védett terület nagysága: 234,8 ha

Villányi Templom-hegy

Korábban Mészhegy néven ismert terület kőbányája udvarán egyedülálló júra időszaki és pliocén-pleisztocén korú kőzettani értékek láthatók a sziklafalban. Az ammonitesz és gerinces maradványok több tízmillió év evolúciós történetét őrzik. A területen 1910-től folynak geológiai kutatások, melyek során 27 új állatfajt fedeztek itt fel. Az ősgerincesek között találtak itt Észak-Amerikából bevándorolt vadlovakat és farkasokat is.

Védetté nyilvánítva: 3/1989. (II.22.) KVM r.

Védett terület nagysága: 3,4 ha

Tartalomjegyzék

A természetvédelem fogalma:.....	2
A természetvédelem célja és tárgyai	3
Passzív természetvédelem.....	3
Aktív természetvédelem:	3
Természeti érték és természeti terület védetté nyilvánítása	4
Tájvédelem:	5
Az általános tájvédelmi feladatok	6
A természetvédelem története Magyarországon	7
A természetvédelem szervezeti rendje napjainkban.....	9
A Természetvédelmi Órszágoshatóság	10
A Természetvédelmi Órszágoshatóság jogosítványai:	11
A természetvédelem jogi szabályozása	15
Nemzetközi természetvédelmi egyezmények	16
Természetvédelem az Európai Unióban	17
A természet megismerésének szabályai:	17
A természetvédelem alapelvei.....	18
Korlátozások:	18
Tulajdonjogi kérdések:	19
Támogatások, kártalanítások.....	19
A természetvédelmi hatósági eljárás szabályai	20
Természetvédelmi szabálysértés és bűncselekmény	23
A természetvédelmi szabálysértés	23
A természetvédelmi bírság.....	23
A természetkárosítás bűncselekménye	24
A hivatalos személy és a közfeladatot ellátó személy fogalma és büntetőjogi védelme.....	24
A jogos védelem büntetőjogi szabályozása	25
A természetvédelem - polgári jogi felelősség:	26
Hogyan viselkedjünk a természetben, a természetjárás etikája	27
Védett területek láncolata Déldunántúlon.....	29
1. NEMZETI PARKI TERÜLETEK	29
A dunai szakasz	29
A drávai szakasz.....	31
2. TÁJVÉDELMI KÖRZETEK.....	32
Boronka-melléki TK.....	32
Dél-Mezőföld TK	34
Kelet-Mecsek TK	35
Zselici TK	36
3. TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK	38
Természetvédelmi területek	38
Abaligeti-barlang felszíne	38
Babócsai Basa-kert	38
Baláta-tó	38
Böleskei nőtisz	39
Bükkhát erdőrezervátum.....	39
Csokonyavisontai fás legelő.....	40
Dunaszekcsői Lőszfal TT	40
Dávodi Földvári tó TT	41

Fekete-hegy	41
Jakab-hegy	41
Kapszeg-tó	42
Melegmány-völgy	42
Mohácsi Történelmi Emlékhely	42
Nagy-mező, Arany-hegy	43
Pacsmagi-tavak	43
Pintér-kert	43
Rinyaszentkirályi-erdő	44
Szakadati legelő	44
Szársomlyó	45
Szentezáti erdő	45
Villányi Templom-hegy	46